

Nederlands in het mbo

De stand van zaken (2017)

Colofon

Stichting Lezen
Nieuwe Prinsengracht 89
1018 VR Amsterdam
020-6230566
www.lezen.nl
info@lezen.nl

Auteurs

Drs. E.M. Alons (ITTA)
Drs. N Moeken (ITTA)

Citeren als: ITTA (2017). *Nederlands in het mbo. De stand van zaken (2017)*. Amsterdam: Stichting Lezen.

©2017 Stichting Lezen, Amsterdam.

Inhoud

Inleiding	1
1 Middelbaar beroepsonderwijs in Nederland	2
1.1 Organisatie en opzet van het mbo	2
1.2 Door- en uitstroom naar opleiding of werk.....	5
2 Relevante ontwikkelingen in het mbo	7
2.1 Imagoverbetering mbo.....	7
2.2 Herziening kwalificatiestructuur	7
2.3 Relevante ontwikkelingen in het relatie tot het vak Nederlands	10
3 De rol van Nederlands in het mbo	14
3.1 Het vak Nederlands	14
3.2 Leesbevordering in het mbo.....	18
4 ‘Hot topics’ bij de ontwikkelingen in het beleid	21
4.1 Een leven lang leren	21
4.2 Focus op vakmanschap.....	22
4.3 Loopbaan en burgerschap	22
4.4 Doorlopende leerlijnen vmbo-mbo-hbo	24
5 Leesbevordering in de opleidingen Pedagogisch Werk.....	26
5.1 Mbo-opleidingen Pedagogisch Werk	26
5.2 Opbouw kwalificatiedossiers	26
5.3 Invulling onderwijsprogramma’s	28
6 Kansen en valkuilen.....	30
Literatuurlijst en leestips.....	32
Bijlage 1 Profieldeel Gespecialiseerd pedagogisch medewerker (niveau 4)	34
Bijlage 2 Profieldeel Onderwijsassistent (niveau 4).....	35
Bijlage 3 Profieldeel Pedagogisch medewerker kinderopvang (niveau 3)	36

Inleiding

In juli 2015 is in het kader van het actieprogramma Tel mee met Taal een motie aangenomen over het belang van leesbevordering in het middelbaar beroepsonderwijs (mbo). Voor veel jongeren is dit de laatste periode waarin gestuurd kan worden op taalverbetering om hen zo goed mogelijk voor te bereiden op hun deelname aan de maatschappij. De motie heeft ertoe geleid dat leesbevorderingsinterventies voor jongeren in het mbo aanvullend zijn opgenomen in Tel mee met Taal.

Stichting Lezen onderzoekt de komende periode hoe leesbevordering in het mbo duidelijker op de kaart kan worden gezet. Daarbij is het van cruciaal belang om aan te sluiten bij de huidige ontwikkelingen in het mbo-veld. Dit document dient als een stand-van-zaken-paper waarin de organisatie van het mbo-onderwijs wordt belicht, alsmede de positie van Nederlands en in het bijzonder leesvaardigheid. Relevante ontwikkelingen en mogelijkheden worden beschreven, met als doel aanknopingspunten te vinden voor leesbevordering in het mbo.

Dit document dient als input voor de gesprekken die Stichting Lezen gaat voeren met sleutelfiguren in het mbo en het opzetten van pilots de Bibliotheek op school – mbo.

1 Middelbaar beroepsonderwijs in Nederland

Hoofdstuk 1 biedt een schets van het mbo in Nederland. In paragraaf 1.1 wordt allereerst ingegaan op de organisatie en opzet van deze onderwijsvorm. Informatie over verschillende instellingen, sectoren en opleidingen passeert daarbij de revue. In paragraaf 1.2 wordt vervolgens de door- en uitstroom van mbo-studenten naar opleiding of werk besproken.

1.1 Organisatie en opzet van het mbo

Ieder jaar volgen bijna een half miljoen studenten onderwijs op mbo-niveau (484.208 personen in 2015-2016, bron: MBO Raad). Zij worden daarbij voorbereid op de arbeidsmarkt, de samenleving en een eventuele vervolgopleiding. Van de Nederlandse beroepsbevolking heeft in 2014 bijna 40 procent een mbo-diploma (bron: MBO Raad). Dit maakt het mbo tot een stevig fundament van onze samenleving. Het mbo biedt een grote keur aan opleidingen. Zo kunnen in het schooljaar 2016-2017 wel 489 kwalificaties binnen 176 kwalificatiedossiers worden gevolgd (bron: herzieningmbo.nl). Deze verschillende studies met hun opleidings- en exameneisen zijn systematisch weergegeven in het centraal register beroepsonderwijs (crebo). De ministeries van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) en Economische Zaken (EZ) zorgen jaarlijks voor de vaststelling van de erkende beroepsopleidingen in de kwalificatiestructuur. Hoewel de eisen van een mbo-opleiding dus landelijk zijn vastgelegd, is iedere opleiding vrij om op eigen wijze invulling te geven aan het onderwijs. Hetzelfde geldt voor de examinering (met uitzondering van rekenen en Nederlands lezen en luisteren die centraal worden getoetst). Het overheidsbeleid ten aanzien van de mbo-sector staat beschreven in de Wet Educatie en Beroepsonderwijs (WEB).

In het schooljaar 2014-2015 werd op 66 scholen mbo-onderwijs verzorgd (bron: MBO Raad). Deze instellingen kunnen worden onderverdeeld in regionale opleidingscentra (roc's), agrarische opleidingscentra (aoc's) en vakscholen. Roc's vallen onder het ministerie van OCW. Zij bieden een scala aan opleidingen in de sectoren techniek, economie en zorg en welzijn. Studenten worden hier dus voorbereid op een grote verscheidenheid aan beroepen. Minder breed georiënteerd zijn de mbo-vakscholen. Zij hebben een opleidingsaanbod behorend bij één beroepenveld en sector uit het middelbaar onderwijs. Hetzelfde geldt voor de aoc's. Zij verzorgen de zogenaamde 'groene' opleidingen op het gebied van voeding, natuur en milieu, waarbij zij vaak nauwe contacten onderhouden met het vmbo en het hoger agrarisch onderwijs. In tegenstelling tot de roc's vallen de aoc's binnen de verantwoordelijkheid van het ministerie van EZ.

Het aantal mbo-studenten dat onderwijs aan een roc volgt, is relatief groot. In 2015 betrof dit 89 procent van de studenten, terwijl de vakscholen en aoc's aan respectievelijk 5,7 en 5,3 van het totaal plaats boden (bron: MBO Raad). De genoemde onderwijsinstellingen variëren dan ook enorm in omvang. Zo genieten gemiddeld 2.000 studenten onderwijs op een vakschool of agrarisch opleidingscentrum, terwijl dit aantal kan oplopen tot wel 20.000 studenten per roc (bron: MBO Raad). Ondanks deze grote aantallen studenten op een roc, geldt dat er vaak kleinschalig onderwijs wordt gegeven. Door aan elkaar gelieerde opleidingen te clusteren en op één locatie aan te bieden, kunnen docenten in relatief kleine teams opereren.

Kwalificatieniveaus binnen het mbo

Het mbo onderscheidt opleidingen op vier kwalificatieniveaus:

- de entreeopleiding (niveau 1);
- de basisberoepsopleiding (niveau 2);
- de vakopleiding (niveau 3);
- de middenkader- en specialistenopleiding (niveau 4).

In studiejaar 2015-2016 betrof het aantal studenten dat onderwijs genoot op niveau 1 tot en met 4 respectievelijk 2,7 procent, 18,8 procent, 27,0 procent en 51,5 procent (bron: MBO Raad).

Per niveau geldt een vastgestelde nominale studieduur die varieert van een tot drie jaar. Een korte omschrijving van de verschillende kwalificatieniveaus, volgt hieronder.

- *Entreeopleiding.* De entreeopleiding, vanaf het schooljaar 2016 - 2017 verplicht, vervangt de vroegere opleidingen op mbo-niveau 1 (AKA). Jongeren vanaf 16 jaar die niet in het bezit zijn van een vmbo-diploma kunnen hier een opleiding volgen. De nominale studieduur van een entreeopleiding is een jaar. Daarna kan doorstroom naar een basisberoepsopleiding (niveau 2) of uitstroom naar de arbeidsmarkt plaatsvinden. De student kan dan aan de slag in assisterende functies zoals assistent-schilder of horeca-assistent. Voor de entreeopleiding geldt sinds de invoering van het actieplan Focus op Vakmanschap (zie paragraaf 4.2) een bindend studieadvies dat binnen vier maanden na aanvang van de opleiding moet worden uitgegeven. Studenten die onvoldoende presteren krijgen daarbij het advies om door te stromen naar een andere opleiding of leerweg, of het onderwijs te verlaten. Er vindt in dat geval een wijziging of beëindiging van de onderwijsovereenkomst plaats. Voor jongeren onder de achttien jaar geldt dat opleiders verplicht zijn hen toe te laten tot een andere entreeopleiding.
- *Basisberoepsopleiding.* Een basisberoepsopleiding is een studie die opleidt voor uitvoerende en praktische banen, zoals kapper of lasser. Met de invoering van de entreeopleidingen is de drempelloze instroom beëindigd en vindt toelating plaats op basis van een vmbo-diploma basisberoepsgerichte leerweg of een overgangsbewijs naar havo/vwo 4. De nominale studieduur van een basisberoepsopleiding is een tot twee jaar, waarna doorstroom naar een vakopleiding mogelijk is.
- *Vakopleiding.* Een vakopleiding leidt studenten op tot zelfstandig beroepsbeoefenaar, waarbij zij uitvoerend werk zullen verrichten. Voorbeelden hiervan zijn automonteur of verzorgende. Om toegelaten te worden tot een vakopleiding is een vmbo-diploma theoretische, gemengde of kaderberoepsgerichte leerweg vereist. Tevens volstaat een overgangsbewijs naar havo/vwo 4. De nominale studieduur van een vakopleiding is twee tot drie jaar, waarna doorstroom naar een middenkaderopleiding tot de mogelijkheden behoort.
- *Middenkaderopleiding.* Een middenkaderopleiding is een studie die opleidt tot zelfstandig uitvoerend werk waarbij de afgestudeerde breed inzetbaar is. Hieronder valt bijvoorbeeld een baan als filiaalbeheerder of activiteitenbegeleider. Toelating tot een middenkaderopleiding vindt plaats op basis van een vmbo-diploma theoretische, gemengde of kaderberoepsgerichte leerweg of een overgangsbewijs naar havo/vwo 4. Een middenkaderopleiding kent een nominale studieduur van drie of vier jaar en geeft toegang tot het hbo.
- *Specialistenopleiding.* De specialistenopleiding is een kopstudie waarmee gestart kan worden na afronding van een vakopleiding. Voor toelating tot een specialistenopleiding dient een

student in het bezit te zijn van een diploma van een vakopleiding voor eenzelfde of vergelijkbaar beroep. De nominale studieduur van een specialistenopleiding betreft een jaar, waarna doorstroom naar het hbo tot de mogelijkheden behoort. Zo kan een student na de specialistenopleiding tot onderwijsassistent, verder studeren aan de pabo.

Voor anderstaligen met een opleidingsachtergrond in het buitenland, bestaat het Staatsexamen NT2. Dit examen bestaat uit twee programma's: Programma I en Programma II. Staatsexamen Programma I toetst het taalniveau op niveau B1 (ERK) en biedt in principe toegang tot mbo-opleidingen op niveau 3 en 4. Dit recht op toelating is echter niet wettelijk vastgelegd en opleidingen zijn vrij in het bepalen van de instroomeisen. Zodoende komt het voor dat het bevoegd gezag hogere eisen aan de taalvaardigheid van startende mbo'ers stelt.

Leerwegen binnen het mbo

Binnen het mbo wordt onderscheid gemaakt tussen de beroepsopleidende leerweg (bol) en de beroepsbegeleidende leerweg (bbl). Beide leerwegen verschillen van elkaar in de verhouding tussen theorie- en praktijkonderwijs.

Met 378.500 studenten (78 procent van het totaal) is de bol in het schooljaar 2015-2016 de meest gekozen onderwijsvorm (bron: MBO Raad). Studenten die een dergelijke opleiding volgen, volgen onderwijs aan een mbo-opleiding, waarbij zij praktijkervaring opdoen middels verschillende stages. De urennormen voor bol-opleidingen zijn voor een hele opleiding vastgesteld. Per jaar is dit minimaal 1000 uur waarbij voor een 1-jarige opleiding geldt dat er tenminste 250 uur aan beroepspraktijkvorming moet worden besteed. Bij een 2-jarige opleiding is dit tenminste 450 uur, bij een 3-jarige opleiding tenminste 900 uur en bij een 4-jarige opleiding tenminste 1350 uur. De overige tijd bestaat uit een combinatie van onderwijstijd (lessen en begeleiding) en een vrije ruimte. Het is de scholen vrij om zelf te bepalen wanneer de praktijkstages binnen het onderwijsprogramma worden opgenomen.

De bbl-opleiding werd in het schooljaar 2015-2016 door 98.000 studenten gevolgd (bron: MBO Raad). Meer dan bij een bol-opleiding ligt de nadruk bij een bbl-opleiding op het leren in de praktijk. De omvang van de beroepspraktijkvorming is dan ook aanzienlijk groter. Studenten die een bbl-opleiding volgen zijn in dienst bij een erkend leerbedrijf. Daarnaast volgen zij een of twee dagen in de week onderwijs aan een mbo-instelling. Voor bbl-opleidingen geldt een minimale studielast van 850 uur per jaar. Daarvan moet tenminste 200 uur aan onderwijs (lessen en begeleiding) worden besteed, terwijl voor de beroepspraktijkvorming minimaal 610 uur moet worden ingeruimd. Bbl-studenten gebruiken hun opleiding geregeld om een stap te maken in hun carrière. Zij hebben over het algemeen al een baan en zijn ouder dan de bol-studenten. De gemiddelde leeftijd van studenten die het bbl en het bol uitstromen is respectievelijk 32 en 22 jaar (Tepic, 2015-2016).

Sectoren binnen het mbo

Mbo-opleidingen worden door de MBO Raad onderverdeeld in acht bedrijfstakgroepen, oftewel sectoren. Deze corresponderen met de sectorkamers binnen de Samenwerkingsorganisatie Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (SBB). De verdeling in sectoren met bijbehorend percentage van de studentenpopulatie is voor cohort 2015 weergegeven in Tabel 1.

Tabel 1

Sectoren in het mbo met studentenpercentages, 2015-2016 (bron: MBO Raad)

Sector	Percentage studenten
Handel	9,3
ICT en Creatieve Industrie	10,1
Mobiliteit, Transport, Logistiek en Maritiem	7,0
Specialistisch Vakmanschap	0,6
Techniek en Gebouwde Omgeving	13,6
Voedsel, Groen en Gastvrijheid	15,0
Zorg, Welzijn en Sport	29,9
Zakelijke dienstverlening en Veiligheid	11,7
Entreeopleiding	2,8

Stakeholders in het mbo

Het mbo heeft vanzelfsprekend een groot aantal externe stakeholders. De meest prominente zijn weergegeven in Kader 1.

Kader 1

Stakeholders in het mbo

MBO Raad	De MBO Raad is de brancheorganisatie van mbo instellingen. De MBO Raad behartigt de gemeenschappelijke belangen van alle mbo-opleiders, biedt diensten aan en onderneemt gezamenlijke activiteiten die samenhangen met de belangenbehartiging.
SBB	De Samenwerkingsorganisatie Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (SBB) heeft de afstemming tussen onderwijs en arbeidsmarkt tot doel. De SBB onderhoudt de kwalificatiestructuur, verzorgt informatie over de arbeidsmarkt, beroepspraktijkvorming en doelmatigheid van het opleidingsaanbod, erkent en begeleid leerbedrijven en adviseert de ministers van OCW en EZ over de aansluiting van het mbo op de arbeidsmarkt.
Steunpunt taal en rekenen mbo	Met het Referentiekader taal worden door het ministerie van OCW eisen gesteld aan het taalniveau van de studenten. Scholen hebben daarmee de formele verplichting hun studenten hier naar toe te leiden. Het steunpunt taal en rekenen mbo springt in op deze ontwikkelingen en ondersteunt waar nodig.
MBO Academie	De academie voert projecten uit in opdracht van o.a. het ministerie van OCW, het Steunpunt, de SBB en de MBO Raad. De academie ondersteunt scholen bij het vormgeven van het onderwijs, initieert deskundigheidsbevordering en informeert scholen over actuele ontwikkelingen binnen het mbo.

1.2 Door- en uitstroom naar opleiding of werk

Studenten met een mbo-opleiding hebben na het behalen van het diploma twee mogelijkheden. Zij kunnen uitstromen naar de arbeidsmarkt of doorstromen naar vervolgonderwijs.

Doorstroom naar opleiding

Een substantieel deel van de mbo-afgestudeerden kiest ervoor om verder te leren. Voor de kwalificatieniveaus 1, 2 en 3 geldt dat zij kunnen doorstromen binnen het mbo. Hiervoor kiest ongeveer 40 procent van de studenten op niveau 1, ruim 30 procent van de studenten op niveau 2 en ruim 25 procent van de studenten op niveau 3. Afgestudeerden op kwalificatieniveau 4 kunnen

doorstromen naar het hbo. In 2015 koos ruim 37 procent van de schoolverlaters voor deze optie (Brekemans et al., 2016). Een mogelijke verklaring daarvoor ligt in de strengere toelatingseisen die sommige hbo-opleidingen hanteren. Ook kunnen financiële motieven van studenten (in verband met het ingevoerde leenstelsel) een rol spelen. Mbo-studenten die een hbo-opleiding instromen, vallen relatief vaak uit (Vereniging Hogescholen, 2015). Zo stopte in 2013 23,1 procent van de mbo-ers binnen één jaar, ten opzichte van 15,7 procent van de havisten. Daarbij geldt dat mannelijke mbo-studenten vaker stoppen dan vrouwen en niet-westerse allochtonen vaker dan autochtonen. Dit heeft geen weerslag op de studieresultaten. Deze zijn voor havisten en mbo-ers na vijf jaar nagenoeg gelijk (Vereniging Hogescholen, 2015).

Uitstroom naar de arbeidsmarkt

De afgelopen jaren zijn er zorgen ontstaan rondom het verdwijnen van beroepen voor middelbaar opgeleiden. Zo is het aantal functies als secretaresse of drukker drastisch gereduceerd. In andere functies, zoals transportplanner, zijn echter banen bijgekomen waardoor wellicht beter gesproken kan worden van een verschuiving op de arbeidsmarkt. Momenteel zijn de meeste vacatures beschikbaar in de beroepsgroepen gastvrijheid, retail en zorg. De minste kans op een baan hebben daarentegen studenten kunst en entertainment, creatief vakmanschap en rail en luchtvaart (UWV/SBB, 2016).

Naast de gekozen studierichting spelen ook andere factoren een rol bij de kansen die er voor mbo-studenten op de arbeidsmarkt liggen. Zo is de arbeidsdeelname van een schoolverlater met een bbl-diploma hoger dan die van een schoolverlater met een bol-diploma (Tepic, 2015-2016). Daarvoor zijn twee redenen aan te wijzen. Bbl-studenten zijn gemiddeld ouder dan bol-studenten en doen tijdens hun studie meer praktijkervaring op. Zij zijn vaak al in dienst bij een bedrijf, wat de kans vergroot dat zij hier na hun studie direct aan de slag kunnen. Ook het niveau waarop studenten onderwijs volgen, is van invloed voor de baankansen (Tepic, 2015-2016). Daarbij geldt dat hoe hoger het kwalificatieniveau, hoe groter de kansen zijn op de arbeidsmarkt. Dit effect betreft met name de bol-studenten, terwijl dergelijke verschillen voor bbl-studenten minder bepalend zijn voor hun kansen op de arbeidsmarkt. Als laatste speelt de herkomst van studenten een rol bij arbeidsmarktdeelname. Deze is hoger bij autochtone uitstromers dan het geval is bij niet-westerse allochtonen (Tepic, 2015-2016). Dit kan een gevolg zijn van taalachterstanden, cultuurverschillen of discriminatie.

Ten opzichte van het hoger onderwijs komen relatief veel mbo-studenten moeizaam aan de slag op de arbeidsmarkt. Zo stonden er eind maart 2016 97.559 jonge (<27 jaar) werkzoekenden geregistreerd bij het UWV, waarvan 43 procent in het bezit was van een mbo-diploma of een opleiding op havo-/vwo-niveau. Het percentage jongeren op zoek naar werk zonder startkwalificatie betrof 48 procent terwijl slechts negen procent van de werkzoekenden hoger opgeleid was (UWV/SBB, 2016). Dit hoge percentage werkzoekenden met een kwalificatie op mbo-niveau is de afgelopen jaren gestegen. Dat blijkt uit statistieken van het CBS die laten zien dat in 2015 7,5 procent van de afgestudeerden op mbo niveau 2 of 3 werkloos was, ten opzichte van 5,5 procent in 2005. Dezelfde stijging in het aantal werklozen is zichtbaar bij afgestudeerden op niveau-4. Van 4,0 procent in 2005 is dit gestegen naar 5,7 procent in 2015.

2 Relevante ontwikkelingen in het mbo

Hoofdstuk 2 biedt inzicht in de relevante (politieke) ontwikkelingen die de afgelopen jaren hun stempel hebben gedrukt op het beroepsonderwijs. Paragraaf 2.1 start met een schets van het imago van het mbo in Nederland. Daarna wordt in paragraaf 2.2 informatie geboden rondom de herziening van de kwalificatiedossiers. Generieke en beroepsgerichte taaleisen en de invulling van keuzedelen komen hierbij aan de orde. In paragraaf 2.3 wordt vervolgens ingezoomd op de relevante ontwikkelingen in relatie tot het vak Nederlands. Daarbij zal aandacht zijn voor de invoering van de Referentieniveaus taal, de centrale examinering en de programmalijn Tel mee met Taal.

2.1 Imagoverbetering mbo

Internationaal gezien staat het mbo positief op de kaart. Zo roemt de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) het mbo om de goede afstemming op het bedrijfsleven, uitgebreide mogelijkheden om duaal te leren, hoge resultaten en brede toegankelijkheid (Fazekas & Litjens, 2014). Daarentegen heeft het beroepsonderwijs binnen Nederland weinig aanzien en is van de goede prestaties weinig terug te zien in de media. Dit imagoprobleem van het mbo vraagt aandacht. Het beroepsonderwijs levert immers het vakmanschap waar onze samenleving op draait (OCW, 2016c).

Een onderdeel van de negatieve beeldvorming ligt in de diversiteit van de studentenpopulatie. Op het mbo bevinden zich zowel jongeren zonder vooropleiding en met een problematische achtergrond als jongeren die worden opgeleid tot gespecialiseerde vaklieden. Op dit moment wordt het imago nog te veel bepaald door deze eerstgenoemde groep, terwijl de associatie ongepast is voor het mbo in zijn totaliteit. De geringe status van het mbo heeft tot gevolg dat jongeren bij wie deze onderwijsvorm goed zou aansluiten, toch vaak kiezen voor ander vervolgonderwijs en bijvoorbeeld via havo 4 en 5 het hbo instromen.

Om het mbo ook in eigen land positief op de kaart te zetten is de MBO Raad in 2011 gestart met de campagne Dit is MBO. Deze campagne waarmee positieve aandacht voor het beroepsonderwijs wordt gegenereerd, richt zich niet alleen op studenten, maar ook op vmbo-leerlingen, docenten, ouders, het bedrijfsleven en de samenleving in zijn geheel. Via een website en social-media kanalen worden verschillende acties op touw gezet. Zo is er een jaarlijkse Uitblinkersverkiezing waarbij bijzondere prestaties van studenten worden uitgelicht.

2.2 Herziening kwalificatiestructuur

Een kwalificatiedossier omvat de kwalificatie-eisen voor een of meerdere mbo-opleidingen. Hierin staat beschreven over welke kennis en vaardigheden een student moet beschikken om de studie met goed gevolg af te ronden en goed beslagen naar de arbeidsmarkt uit te stromen. Het zijn kortom de eisen waaraan een student moet voldoen om zijn diploma te behalen. Iedere kwalificatie leidt tot een diploma. De verzameling van alle kwalificatiedossiers, samen met een set afspraken rondom het opstellen, toetsen, vaststellen en onderhouden van de dossiers, wordt de kwalificatiestructuur genoemd. Ook de keuzedelen (een verrijking van de kwalificatie) maken hier onderdeel van uit.

De Samenwerkingsorganisatie Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (SBB) is verantwoordelijk voor de keuring van de nieuwe kwalificatiedossiers, die worden ontwikkeld door diverse kenniscentra. De

vaststelling ervan vindt plaats door het ministerie van OCW of EZ, waarna de dossiers worden gepubliceerd op www.kwalificaties.mbo.nl.

De afgelopen jaren is er veel te doen geweest rondom de kwalificaties binnen het mbo. Dit heeft geleid tot een herziening van de kwalificatiestructuur die op 1 augustus 2016 in werking is getreden. Met de nieuwe structuur is getracht tegemoet te komen aan de kritiek op de voormalige structuur, waarbij men het aanbod aan kwalificaties te groot achtte en onderlinge samenhang veelal ontbrak. Ook was er behoefte aan meer transparantie. Heldere en meer onderscheidende kwalificatiedossiers zouden de inrichting en examinering van studies eenvoudiger maken en de mogelijkheden voor opleidingen tot profilering verbeteren. De herziene kwalificatiestructuur die vanaf het schooljaar 2016-2017 een feit is, draagt hier op verschillende wijze aan bij. Zo wordt de scholen meer structuur geboden bij de inrichting van hun opleidingen, doordat de essentiële kennis en vaardigheden voor de uitoefening van een beroep concreter zijn geformuleerd. Daarnaast zorgt de nieuwe opbouw ervoor dat scholen meer zicht hebben op de samenhang binnen kwalificatiedossiers. De overeenkomsten en verschillen tussen kwalificaties worden duidelijker en het aanbod aan studies wordt transparanter. Met de herziening van de kwalificatiestructuur is dus getracht een brug te slaan tussen het onderwijs en de arbeidsmarkt. Dit door een betere afstemming te realiseren tussen het opleidingsaanbod en de behoeftes vanuit het bedrijfsleven. Binnen de huidige opzet kan de aanpassing of ontwikkeling van keuzedelen sneller plaatsvinden dan voorheen. Zo kan sneller worden ingespeeld op behoeften uit de praktijk. De verwachting is dat de nieuwe keuzedelen zullen leiden tot kwaliteitsverbetering, uitdagender onderwijs en een betere aansluiting op de (regionale) arbeidsmarkt.

Sinds de inwerkingtreding van de nieuwe kwalificatiestructuur dit jaar, is het aantal mbo-opleidingen drastisch teruggebracht. Zo biedt het mbo in het schooljaar 2016-2017 nog 176 kwalificatiedossiers en 489 kwalificaties, waar dit er in 2013-2014 respectievelijk 237 en 613 waren (bron: herzieningmbo.nl).

Het schooljaar 2015-2016 gold als een vrijwillig jaar waarin scholen, indien gewenst, konden wennen aan de nieuwe structuur en onderdelen konden uitproberen. Vanaf 1 augustus 2016 zijn de herziene kwalificatiedossiers en keuzedelen verplicht. Voor studenten die een opleiding zijn gestart, voorafgaand aan de inwerkingtreding van de nieuwe kwalificatiestructuur, geldt een overgangsregeling. Zij mogen hun studie vervolgen conform de oude regels. Daarbij geldt de nominale studieduur met een uitloop van twee jaar.

Opzet huidige kwalificatiestructuur

Een kwalificatiestructuur bestaat uit een algemeen basisdeel waaraan verschillende profieldelen zijn gekoppeld. Ieder van deze profieldelen vormt samen met het basisdeel een kwalificatie. Naast deze kwalificatie dienen aparte keuzedelen aangeboden te worden. Een opleiding bestaat daarmee uit drie onderdelen: een basisdeel, een profieldeel en een keuzedeel.

- *Basisdeel.* In het basisdeel van een opleiding zijn zowel beroepsspecifieke kwalificatie-eisen als generieke kwalificatie-eisen opgenomen. Het basisdeel is daarmee tweeledig. In het beroepsspecifieke deel van de basis worden de kerntaken (vakkennis, vaardigheden en houdingsaspecten) beschreven die de student in het werkveld moet kunnen uitvoeren. Het generieke deel van de basis bevat eisen aan de Nederlandse taal, rekenen en loopbaan en

burgerschap, waaraan alle studenten moeten voldoen. Voor niveau-4 opleidingen geldt dat er eveneens eisen aan het Engels worden gesteld, conform het CEFR/ERK.

- *Profieldeel.* Het profieldeel betreft de onderdelen van een kwalificatie die exclusief zijn voor één bepaalde opleiding en niet gelden voor alle andere kwalificaties in hetzelfde dossier. Ongeveer 35 procent van de totale studielast vindt invulling met taken uit het profieldeel. De titel van het profieldeel waarvoor een student heeft gekozen, wordt op het diploma vermeld.
- *Keuzedeel.* Samen met de invoering van de nieuwe kwalificatiestructuur zijn de keuzedelen in het mbo geïmplementeerd. Dit betekent dat zij voor scholen betrekkelijk nieuw zijn en pas sinds het huidige schooljaar in het onderwijsaanbod zijn opgenomen. Keuzedelen worden gezien als een verrijking van de kwalificatie met als doel het vakmanschap van een student te verbreden of verdiepen. Dit met het oog op een betere doorstroom naar een vervolgopleiding of uitstroom naar het werkveld. De keuzedelen bieden maatwerk voor studenten. Zij kunnen hun opleiding zo inrichten dat deze aansluit bij hun wensen en interesses. Zij zullen zo beter zijn voorgesorteerd op de baan van hun keuze.
De keuzedelen worden viermaal per jaar goedgekeurd door de ministeries van OCW en EZ. Zij worden daarbij gekoppeld aan een of meer kwalificaties, waardoor het inzichtelijk wordt welke keuzedelen zij bij verschillende kwalificaties kunnen worden gevolgd. Omdat bedrijven en onderwijsinstellingen voorstellen kunnen aandragen voor keuzedelen, is het mogelijk om aan te sluiten bij actuele ontwikkelingen in het beroepenveld. Zo kan een keuzedeel een regionale inkleuring krijgen, waarbij een student zijn arbeidsmarktpositie versterkt voor sectoren die in de regio sterk vertegenwoordigd zijn (denk bijvoorbeeld aan de havens in Rotterdam of de watersportindustrie in Friesland). Op dit moment is dit echter nog weinig voorkomend en ontwikkelen de scholen hun keuzedelen grotendeels zelf. Een keuzedeel kan ook gericht zijn om de doorstroom naar een hoger niveau binnen het mbo of het hbo. Bovendien bestaat er naast het aanbod van aan kwalificaties gekoppelde keuzedelen, een aanbod van bovensectorale koppelingen. Deze keuzedelen zijn algemeen ontwikkelend van aard en kunnen onafhankelijk van een kwalificatie worden gevolgd. Voorbeelden hiervan zijn duurzaamheid, digitale vaardigheden of Nederlands op niveau 3F. Doordat scholen vrij zijn in hun aanbod van keuzedelen kunnen zij zich sterker profileren.
Hoewel het verplichte keuzedeel geëxamineerd dient te worden, maakt het resultaat op dit moment nog geen onderdeel uit van de slaag/zakregeling. Het is slechts de aanwezigheid van een resultaat dat telt. De minister van OCW heeft de intentie om keuzedelen vanaf cohort 2018 voorwaardelijk te maken voor diplomering.

Hoe mbo-opleiders hun studenten naar de vastgestelde einddoelen toe leiden is aan de scholen zelf. Zij zijn vrij om het onderwijsprogramma naar eigen idee in te richten. Zo wordt een opleiding over het algemeen gestart met vakken uit het basis- en profieldeel, maar kan er ook voor worden gekozen om te beginnen met een aanbod aan keuzedelen.

Inschrijving in domeinen

Sinds de invoering van de nieuwe kwalificatiestructuur zijn mbo-opleidingen geclusterd in 16 domeinen. Per domein zijn verschillende opleidingen die zich richten op dezelfde bedrijfstak bij elkaar gebracht. Wanneer een student nog niet exact weet welke richting hij op wil, bestaat bij

sommige opleiders de mogelijkheid zich in te schrijven voor een domein. Er wordt dan gestart met de gemeenschappelijke onderdelen van de aan elkaar gerelateerde opleidingen. Op het moment dat de student meer zicht heeft gekregen op zijn wensen en mogelijkheden, vindt pas inschrijving plaats op een kwalificatiedossier. Tot slot kiest de student voor een diploma, dat een-op-een hoort bij een beroep op de arbeidsmarkt. Zo is het bij Aventus mogelijk om je in te schrijven voor de ‘brede opleiding’ Dienstverlening. Deze opleiding bestaat uit een basisjaar, waarna gekozen wordt voor een van de drie beroepsprofielen: Medewerker facilitaire dienstverlening, Helpende zorg en welzijn of Medewerker sport en recreatie.

2.3 Relevante ontwikkelingen in het relatie tot het vak Nederlands

Invoering Referentiekader taal

Op 1 augustus 2010 is de Wet referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen van kracht geworden. Het Referentiekader taal bestaat uit vier fundamentele niveaus (1F, 2F, 3F en 4F) waarvoor kennis en vaardigheden met betrekking tot de Nederlandse taal worden beschreven. Niveau 2F wordt beschouwd als het algemeen maatschappelijk niveau dat nodig is om zonder problemen te kunnen participeren in de maatschappij. Met de invoering van de wet zijn deze referentieniveaus aan verschillende onderwijsniveaus gekoppeld. Een overzicht hiervan wordt gegeven in Tabel 2. Studenten die uitstromen, zouden minimaal op het beschreven niveau moeten presteren.

Tabel 2

Koppeling referentieniveaus taal aan onderwijsniveau, zoals beschreven in het Besluit referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen

Onderwijsniveau	Referentieniveau taal
Basis- en speciaal onderwijs	1F
Praktijkonderwijs	1F
Vmbo	2F
Mbo 1,2 en 3	2F, m.u.v. onderdeel Fictionele, narratieve en literaire teksten.
Havo	3F
Mbo 4	3F, m.u.v. onderdeel Fictionele, narratieve en literaire teksten.
Vwo	4F

Voor het mbo betekent de inwerkingtreding van deze wet dat er vanaf de invoering een formele verplichting bestaat om studenten toe te leiden naar de door Commissie Meijerink geformuleerde referentieniveaus voor de Nederlandse taal. Van studenten op niveau 1, 2 of 3 wordt verwacht dat zij bij uitstroom beschikken over een taalniveau van tenminste 2F. Studenten die een mbo-opleiding niveau 4 volgen, dienen toe te werken naar taalniveau 3F. Deze eisen zijn opgenomen in het basisdeel van de nieuwe kwalificatiestructuur en zijn daarmee verplicht, onafhankelijk van het beroep waarvoor studenten worden opgeleid.

De referentieniveaus helpen onderwijsinstellingen om transparante taaldoelen te stellen. De beschrijvingen in het Referentiekader zijn functioneel van aard en richten zich op het gebruik van de taal. Zo wordt aangegeven welk soort teksten bij een bepaald niveau past, welke taken studenten daarbij moeten kunnen uitvoeren en welke kenmerken van de taakuitvoering passend zijn. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen mondelinge taalvaardigheden (luisteren, spreken en gesprekken voeren), leesvaardigheid, schrijfvaardigheid en taalverzorging (o.a. spelling, interpunctie en

grammatica).

Examinering Nederlands in het mbo

Om te controleren of studenten bij uitstroom van het mbo over het vereiste taalniveau beschikken, is toetsing van verschillende taalvaardigheden nodig. Bij wet is vastgelegd dat het examen Nederlands bestaat uit een combinatie van een centraal geëxamineerd onderdeel en een instellingsexamens. Het eindcijfer, op basis waarvan studenten op niveau-2, -3 en -4 al dan niet kunnen afstuderen, wordt bepaald door het gemiddelde van beiden. Studenten kunnen afstuderen wanneer voor de examenonderdelen Nederlandse taal en rekenen een eindwaardering van tenminste een vijf en een zes wordt behaald. Mits er voor rekenen een voldoende wordt gescoord, kan een student niveau-3 of -4 dus slagen met een vijf voor het examenonderdeel Nederlands. Omdat taalniveau 2F voor een deel van de studenten op niveau-2 niet haalbaar lijkt te zijn, wordt er op dit moment gebruik gemaakt van cijferdiscriminatie. Studenten die op dit niveau een opleiding volgen, worden daarbij ongeveer een cijferpunt soepeler beoordeeld ten opzichte van taalniveau 2F .

Voor de entreeopleiding en mbo-2 is momenteel een wetsvoorstel in ontwikkeling (differentiatie exameneisen taal en rekenen). Daarin wordt vastgelegd dat studenten die alle studieonderdelen behaald hebben een diploma krijgen waarmee zij kunnen doorstromen naar een hoger opleidingsniveau. Studenten die nog niet aan alle eisen voor de Nederlandse taal en rekenen voldoen, maar wel aan de overige eisen van de opleiding, krijgen een diploma dat dit doorstroomrecht niet biedt maar waarmee ze wel aan de slag kunnen op de arbeidsmarkt. Binnen dit wetsvoorstel wordt ook voor Nederlandse taal een niveau 2A geïntroduceerd. De voorziene inwerkingtredingsdatum van dit voorstel is schooljaar 2018-2019.

Invoering examens Nederlands

De eerste examens voor taal en rekenen niveau 2F en 3F zijn afgenomen in schooljaar 2012-2013. Vanaf dat moment zijn de behaalde cijfers op de diploma's vermeld, hoewel zij in eerste instantie nog geen deel uitmaakten van de zak-/slaagregeling. Het eerste centrale examen dat daadwerkelijk meetelde voor het diploma was het examen Nederlands 3F in het schooljaar 2014-2015. In het jaar 2015-2016 is daar het examen Nederlands 2F bijgekomen voor de mbo-niveaus 2 en 3. Vanaf schooljaar 2016-2017 zou het centraal examen eveneens voor de entreeopleiding (niveau 1) bepalend worden voor het al dan niet behalen van het diploma. Vanwege de zorg dat veel studenten in de entreeopleidingen niet in staat zijn aan de eisen voor de Nederlandse taalvaardigheid te voldoen is dit uitgesteld. De voorziene datum van de inwerkingtreding is momenteel 2018-2019. Op dat moment zal ook een wetsvoorstel zijn aangenomen waarbij voor entreeopleiding en mbo-2 geldt dat studenten die nog niet alle onderdelen behaald hebben maar wel aan de overige eisen van de opleiding voldoen, een diploma krijgen waarbij ze niet direct kunnen doorstromen naar een hoger onderwijsniveau, maar wel aan de slag kunnen op de arbeidsmarkt.

Centrale examinering

Het centraal examen Nederlands toetst de lees- en luistervaardigheid van studenten. Deze toets wordt online afgenomen, waarbij studenten zowel leesteksten als kijk- en luisterteksten krijgen aangeboden. De centrale examens worden ontwikkeld door Cito onder regie van het College voor Toetsen en Examens (CvTE). De basis voor de vraagcategorieën van het centraal examen ligt in de kenmerken van de taakuitvoering zoals deze in het Referentiekader taal zijn beschreven, te weten:

begrijpen, interpreteren, evalueren, samenvatten en opzoeken. Het kunnen lezen van literatuur wordt niet getoetst, waarmee in de examinering op het mbo wordt afgeweken van de in het Referentiekader beschreven niveaus. Het kunnen lezen van literaire teksten wordt voor mbo'ers niet relevant geacht (zie Tabel 2). Het College voor Toetsen en Examens (CvTE) heeft een handreiking (2014) en een syllabus (2016) ontwikkeld waarmee docenten handvatten worden geboden om het onderwijs ter voorbereiding op de centrale examinering vorm te geven.

Instellingsexamens

De productieve vaardigheden spreken, gesprekken voeren, schrijven en taalverzorging worden getoetst met behulp van instellingsexamens. Beroepsgerichte taalvaardigheden die in sommige kwalificatiedossiers zijn opgenomen, bijvoorbeeld het voeren van een adviesgesprek of het schrijven van een marketingplan, worden getoetst in de beroepscontext. Mbo-scholen zijn zelf verantwoordelijk voor de constructie en afname van deze instellingsexamens en zijn vrij in de wijze waarop zij hier invulling aan geven (zelf ontwikkelen of inkopen bij examenleveranciers). In tegenstelling tot het centrale examen, bieden de instellingsexamens de mogelijkheid tot toetsing op maat. Daarbij kan de toetsing van het Nederlands worden geïntegreerd in de toetsing van beroepsvaardigheden. Om dit te stimuleren zijn in opdracht van het ministerie van Onderwijs voorbeeldexamens ontwikkeld (Speijers et al., 2014). Deze toetsen fungeren als inspiratiebron bij het ontwikkelen van de instellingsexamens. Ook zouden zij de tijdinvestering van mbo's moeten beperken en de organiseerbaarheid van constructie en afname moeten vergemakkelijken. Ondanks dit kiezen veel opleiders voor de inkoop van generieke taaltoetsen, zoals deze worden ontwikkeld door examenleveranciers, zoals Bureau ICE, Cito en diverse uitgevers.

Om de taalvaardigheid van studenten op waarde te kunnen schatten is het van belang dat docenten voldoende bekwaam zijn in de beoordeling van schrijf- en spreekproducten aan de hand van het Referentiekader taal. Deskundigheidsbevordering wordt middels trainingen aangeboden door Bureau ICE, Cinop, Cito, en ITTA/UvA.

Examinering anderstalige migranten

De overheid streeft ernaar vluchtelingen snel op te leiden en uit te laten stromen op de arbeidsmarkt. Het mbo biedt daarbij voor veel vluchtelingen een passende opleiding. De toetsing van de Nederlandse taal kan voor deze groep studenten echter een struikelblok vormen. De taalontwikkeling van anderstalige immigranten wijkt immers op verschillende punten af van de taalontwikkeling van Nederlandstaligen. Het Referentiekader taal beschrijft ontwikkelingsstadia van Nederlandstaligen. Dat ook anderstaligen getoetst worden op de beheersing van de norm uit het Referentiekader, kan voor hen dan ook nadelig uitpakken. In tegenstelling tot de centrale examinering, bieden de instellingsexamens ruimte om rekening te houden met deze specifieke groep studenten. Handvatten daarvoor biedt de 'Handreiking examinering anderstalige studenten in het mbo', die is ontwikkeld door het CvTE. Adviezen die hierin worden genoemd betreffen de examenopdrachten, afnamecondities, scoringsvoorschriften en beoordelingscriteria.

Laaggeletterdheid en de programmalijn Tel mee met Taal

De afgelopen jaren is er vanuit verschillende hoeken aandacht geweest voor laaggeletterdheid. Desondanks is de omvang van de groep laaggeletterden niet afgenomen, terwijl de vaardigheid om met teksten om te kunnen gaan steeds essentiëler wordt om binnen de Nederlandse samenleving te

kunnen participeren. Met als doel het aantal laaggeletterden in de periode 2016-2018 terug te dringen, is in 2015 het actieprogramma Tel mee met Taal opgesteld. De ministeries van OCW, VWS en SZW hebben daarbij de handen ineen geslagen om te voorkomen dat mensen met een beperkte taalvaardigheid aan de kant komen te staan. Voor de verschillende maatregelen die een impuls moeten geven aan de reductie van laaggeletterdheid, zal jaarlijks 18 miljoen euro worden uitgetrokken. Hiervan is 2,9 miljoen euro beschikbaar voor de actielijn leesbevordering. Het actieprogramma komt voort uit diverse landelijk ontwikkelde programma's waarmee de afgelopen jaren getracht is de laaggeletterdheid terug te dringen, zoals het Actieplan Laaggeletterdheid, het pilotprogramma Taal voor het Leven en het Actieplan Kunst van Lezen. Als hoofddoelstellingen heeft het plan ervoor te zorgen dat tenminste 45.000 Nederlanders hun taalbeheersing zodanig verbeteren dat zij aantoonbaar beter scoren op taalbeheersing en maatschappelijke participatie. Daarnaast zullen het leesplezier en de taalvaardigheid van 1 miljoen jonge kinderen tot en met de basisschoolleeftijd verhoogd moeten worden door middel van verschillende leesbevorderingsactiviteiten.

Naar aanleiding van het programma zijn verschillende moties aangenomen die hebben geleid tot aanvullingen op het actieplan. Zo komt er expliciete aandacht voor het voorlezen aan het jonge kind, wordt er ingezet op de ontwikkeling van een aanpak voor kinderen tussen de 0 en 4 jaar en wordt leesbevordering nadrukkelijker onderdeel van het curriculum van de pabo's. Met betrekking tot het mbo is de aangenomen motie Jadnanansing relevant in die zin dat er aanvullende leesbevorderingsinterventies worden opgenomen in het actieplan Tel mee met Taal. Concreet betekent dit dat instrumenten voor leesbevordering zoals De Bibliotheek op school in het mbo zullen worden uitgerold en dat het Steunpunt taal en rekenen mbo goede voorbeelden en effectieve instrumenten onder de aandacht van opleidingen zal brengen.

3 De rol van Nederlands in het mbo

In hoofdstuk 3 wordt een beeld geschetst van de positie die het vak Nederlands en meer specifiek leesbevordering inneemt binnen het mbo. In paragraaf 3.1 wordt ingegaan op de plaats van het vak binnen verschillende opleidingen. Daarbij wordt de rol van taalcoördinatoren besproken en wordt inzicht geboden in de dilemma's die zich voordoen bij de invulling van het onderwijsprogramma. Daaropvolgend wordt in paragraaf 3.2 ingezoomd op de wijze waarop leesbevordering al dan niet tot uitdrukking komt in het onderwijsprogramma van verschillende mbo-opleidingen.

3.1 Het vak Nederlands

Intrede van het vak Nederlands

Mede dankzij de invoering van de referentieniveaus, heeft de aandacht voor taal in het beroeps onderwijs de laatste jaren een impuls gekregen. Het al dan niet behalen van een diploma, wordt nu immers mede bepaald door de mate waarin studenten taalvaardig zijn in het Nederlands. Docenten zijn sinds de invoering vaker doordrongen van het belang van een goede taal- en leesvaardigheid en opleidingsteams worstelen met de vraag hoe het taalonderwijs een plaats te bieden binnen het curriculum. Zij staan daarbij voor een lastige taak. De lestijd in het mbo is beperkt en daarbinnen moet vanzelfsprekend ook een vak worden geleerd. Dat wordt bemoeilijkt doordat het veel mbo-studenten in het primair en voortgezet onderwijs niet is gelukt hun taalvaardigheid voldoende te ontwikkelen. Zij hebben vaak negatieve ervaringen opgedaan met Nederlands, wat in veel gevallen heeft geresulteerd in een beperkte motivatie voor het vak.

Voor de invoering van de referentieniveaus werd weinig tijd ingeruimd voor taalonderwijs. Slechts wanneer het vakgebied dit vereiste, maakte het verbeteren van de taalvaardigheid substantieel deel uit van het lesprogramma. Aandacht voor taal was daarbij voornamelijk gericht op de beroepscontext en werd gezien als ondersteunend aan het succes in de opleiding. Om taal op de agenda te zetten, hadden sommige opleidingen taalcoaches of taalcoördinatoren aangesteld, meestal een docent Nederlands met een extra taak. Aangezien zij niet naar bepaalde eindtermen toe hoefden te werken, konden zij zich voegen naar de behoeften van het team.

Met de invoering van de verplichte examinering is de positie van taalvaardigheidsonderwijs in het mbo veranderd. Niet langer wordt een goede taalbeheersing gezien als middel voor schoolsucces, eerder vormt het nu een doel op zich. De invoering van de centrale examinering heeft op grote schaal geleid tot de invoering van het vak Nederlands. Het vak is daarmee relatief nieuw binnen veel opleidingen en als gevolg daarvan nog volop in ontwikkeling.

Drieslag Taal in het mbo

Idealiter is het volledige onderwijsteam gezamenlijk verantwoordelijk voor de taalbeheersing van studenten. Niet alleen docenten Nederlands, maar ook de vakdocenten geven daarbij taalbewuste lessen waarin over de vakinhoud wordt geschreven, gelezen en gesproken. Een dergelijke integrale taalontwikkeling manifesteert zich op drie terreinen tegelijk (Drieslag Taal). Zo ontwikkelen de studenten hun taalvaardigheid in de vakles of stage, wordt aanvullend taalonderwijs geboden in de les Nederlands en bestaat er voor individuele studenten een mogelijkheid tot remediëring waarbij

persoonlijke tekorten worden weggewerkt. Deze componenten van Drieslag Taal werken als communicerende vaten. Wanneer er geen aparte remediëring wordt geboden aan studenten, zal hiervoor tijd moeten worden ingeruimd binnen de les Nederlands. Andersom geldt dat wanneer er doelgericht en taalbewust les wordt gegeven in de zaakvaklessen, de docent Nederlands minder werk heeft om de studenten naar het gewenste niveau te begeleiden.

Hoe de onderdelen van de Drieslag Taal zich ten opzichte van elkaar verhouden, verschilt per opleiding. Over het algemeen geldt dat de focus op de (schaarse) lessen Nederlands ligt. De veronderstelling is vaak dat de taalontwikkeling zich hier zou moeten afspelen en docenten Nederlands verantwoording dragen voor het taalniveau van hun studenten. Natuurlijk komt taal ook tijdens de vakles aan de orde. Taal is immers nodig om te communiceren met klasgenoten, om de uitleg van de docent te begrijpen en om vakteksten te lezen en te begrijpen. Veel vakdocenten zijn zich echter onvoldoende bewust van de rol die zij kunnen spelen bij de taalontwikkeling van studenten. Kansen binnen deze component worden daardoor niet altijd optimaal benut. Hetzelfde geldt voor remediërend onderwijs, de derde component van Drieslag Taal. Voor studenten met een grote achterstand in taalvaardigheid is over het algemeen te weinig aandacht. Toch experimenteren verschillende opleiders met een extra ondersteuningsaanbod voor taalzwakke studenten. Zo zijn er roc's met een Taal- en Rekencentrum waar deze studenten extra begeleiding wordt geboden. Wat deze remediëring in de vorm van extra onderwijstijd bemoeilijkt, is dat het de studenten niet kan worden opgelegd.

Interne beleidsvoering Nederlands

Binnen het mbo wordt op verschillende manieren uitvoering gegeven aan de sturing op taalonderwijs. Zo voeren sommige opleidingscentra een sterk top-down beleid waarbij op centraal niveau afspraken worden gemaakt ten aanzien van het taalonderwijs, zoals de keuze voor een lesmethode of de inzet van een intake-toets. Daarbij geldt vaak dat taken worden verdeeld, zodat slechts enkele directieleden taal in hun portefeuille hebben. Bij andere opleidingscentra ligt het beslissingsrecht lager en vinden belangrijke beslissingen plaats op sector- of zelfs opleidingsniveau. Vanzelfsprekend leidt een dergelijk decentraal taalbeleid tot grote diversiteit in curricula van verschillende opleidingen. Toch blijkt dat in praktijk ook bij opleidingscentra waar een meer centraal beleid wordt gevoerd op pluriforme wijze invulling wordt gegeven aan het vak Nederlands.

Vakgroep Nederlands

Over het algemeen geldt dat er bij de inrichting van het onderwijsprogramma veel autonomie ligt bij de docenten zelf en de vakgroepen Nederlands waarin zij zijn verenigd. Zo wordt de keuze voor bijvoorbeeld een lesmethode of een bepaald instellingsexamen vaak hier gemaakt. De vakgroepen opereren veelal op sectorniveau, aangezien er per opleiding vaak maar één docent Nederlands in dienst is, al dan niet met deeltijdaanstelling. Aan het hoofd van een vakgroep staat over het algemeen een vakgroepvoorzitter, regisseur taal of iemand anders die met de coördinerende functies rondom taal is belast. Met de invoering van het Referentiekader taal en de intrede van het vak Nederlands is de functie van taalcoördinator of taalcoach op veel plaatsen uit het mbo verdwenen. De taken waarmee zij waren belast, zijn overgenomen door een vakgroepvoorzitter Nederlands (als er een vakgroep is geformeerd) of docenten Nederlands (met een extra taak).

Deskundigheidsbevordering docenten

Docentvaardigheden en competenties zijn van grote invloed op de kwaliteit van onderwijs. Dit onderstreept het belang van een team bestaande uit goed opgeleide docenten. Wat betreft het vak Nederlands geldt dat docenten een variëteit aan lesbevoegdheden hebben en veel lessen gegeven worden door docenten die hier niet specifiek voor zijn opgeleid. Een groot aantal scholen wil hier verandering in brengen en heeft de deskundigheidsbevordering van docenten als speerpunt. Met het oog op het behalen van een lesbevoegdheid en een kwaliteitsverhoging van het onderwijs volgen veel mbo-docenten momenteel een lerarenopleiding Nederlands.

Hogescholen die een opleiding tot docent Nederlands verzorgen, zijn sinds kort verplicht om twee afstudeerrichtingen aan te bieden, waarvan er een gericht is op havo/vwo en een op het (v)mbo. Hoewel studenten na afronding van deze studie voor alle genoemde opleidingsniveaus bevoegd zijn, zorgt de nieuwe regeling voor een sterkere positie van het mbo binnen de lerarenopleidingen. Voor docenten Nederlands die zich actief bezighouden met de positionering van het vak, is de Mbo Taal Academie opgericht. Dit expertnetwerk (ITTA) fungeert als platform voor taaldocenten in het mbo. Middels studiebijeenkomsten en een actieve website wordt deskundigheidsbevordering en kennisdeling mogelijk gemaakt en de professionalisering van docenten Nederlands gefaciliteerd.

Positie van het vak Nederlands binnen de opleidingen

Over het algemeen wordt binnen het beroepsonderwijs weinig tijd ingeruimd voor het vak Nederlands. Mbo-opleidingen duren relatief kort, zitten vol met allerlei leeractiviteiten en krijgen deels invulling middels stages of werkervaringsplaatsen. Dit heeft tot gevolg dat er weinig tijd wordt ingeruimd voor het vak Nederlands. Hoewel de leerlast per school en opleiding varieert, gaat het vaak om gemiddeld een uur Nederlands (soms twee uur) per week, gedurende een of twee schooljaren. Dit gebrek aan onderwijstijd dwingt docenten om de onderwijstijd zo efficiënt mogelijk in te richten zodat hun studenten voldoende voorbereid de examens ingaan.

Het onderwijs binnen het vak Nederlands wordt bemoeilijkt doordat er les wordt gegeven aan grote klassen van soms wel dertig studenten. Niet zelden zijn de studenten in deze klassen afkomstig uit verschillende opleidingen met verschillende kwalificatieniveaus (2F of 3F). Bovendien zien docenten een klas vaak maar een keer per week. Voor docenten met een fulltime aanstelling betekent dit dat zij soms wel honderden studenten onder hun hoede hebben.

Invulling van het onderwijsprogramma Nederlands

De geringe onderwijstijd die docenten Nederlands hebben, wordt grotendeels ingezet ter voorbereiding op de examens. Dat betekent dat studenten oefenen met lezen en luisteren, maar ook met schrijven, spreken en gesprekken voeren. Aan luistervaardigheid als geïsoleerde activiteit wordt het minste aandacht besteed, terwijl meer lestijd wordt ingeroosterd voor lezen, schrijven en spreken.

Met welk taalniveau studenten het mbo binnenkomen, wordt veelal in kaart gebracht met een zogenaamde 0-meting. Daaruit blijkt dat de mbo-studenten wat betreft taalvaardigheid een zeer diverse doelgroep vormen. Niet alleen is de groep laagtaalvaardigen in het mbo groot, er is eveneens een groep studenten die over een excellent taalniveau beschikt (Groot et al., 2015). Dit pleit ervoor om binnen het onderwijs voldoende te differentiëren. Studenten die hun niveau slechts hoeven te

behouden, vragen immers om een ander onderwijsaanbod dan studenten die een achterstand moeten inlopen.

Op het mbo komt het voor dat studenten die studeren op niveau mbo-4 bij Nederlands in de klas zitten met studenten die studeren op niveau mbo-3. In een dergelijk geval varieert binnen de groep niet alleen het beginniveau, maar ook het einddoel (2F of 3F). Differentiëren is voor veel docenten lastig. Het stelt ze immers voor de ingewikkelde taak om van al hun studenten het begin- en voortgangsniveau in de gaten te houden en op basis daarvan een stimulerend aanbod te realiseren waarin plaats is voor maatwerk. Gezien de groepsgrootte en de hoeveelheid klassen die docenten onder hun hoede hebben, komt differentiatie in de klas vaak onvoldoende tot zijn recht en wordt er gefocust op de gemiddelde student. Zwakke studenten worden daarbij uitgedaagd, in tegenstelling tot de betere studenten. Voor hen zijn de programma's doorgaans te eenvoudig en bieden te weinig stimulans. Als gevolg hiervan bleek het rendement bij de lagere instroomniveaus de afgelopen jaren veel groter dan bij de hogere instroomniveaus het geval was (Bureau ICE, 2013). Studenten die in het mbo van start gaan met een grote achterstand ten opzichte van het beoogde eindniveau lijken hun taalvaardigheid redelijk te verhogen. Daarentegen vindt er bij studenten die voornamelijk onderhoud nodig hebben, een plafondeffect plaats.

Opleidingen maken veelal gebruik van (delen uit) een totaalmethode Nederlands voor het mbo, zoals Taalblokken van uitgeverij Malmberg, VIA van uitgeverij Deviant of Nu Nederlands van Noordhoff Uitgevers. Deze methodes zijn niet toegespitst op bepaalde sectoren en behandelen onderwerpen van allerlei aard; soms gericht op werk of opleidingen (onderwerpen als de stage, het werkoverleg of solliciteren) en soms gericht op de alledaagse leefomgeving (onderwerpen als het weerbericht, orgaandonatie of zorgtoeslag). Daarnaast stellen docenten aanvullend een eigen onderwijsprogramma samen, waarbij hun visie op taal leren dan leidend is. Vaak wordt ervoor gekozen om binnen een gehele sector met eenzelfde methode te werken. Dit met het oog op de voorbereidingstijd van docenten en eventuele studiewisselingen van studenten.

Inhoudsgericht taalonderwijs

Taalvaardigheid en vakinhoud zouden simultaan ontwikkeld moeten worden. Dat is een stelling die door veel mbo-docenten wordt onderschreven. Taal is immers nodig om een vak naar behoren uit te oefenen en valt logischerwijs samen met de vak kennis (Bolle, 2010). Toch komt dit beroepsgerichte taalonderwijs bij veel opleiders niet of nauwelijks van de grond. Daar zijn verschillende oorzaken voor aan te wijzen. Allereerst speelt tijdgebrek vaak een rol. Het selecteren van passende beroepsteksten of schrijfp opdrachten is immers behoorlijk arbeidsintensief, zeker wanneer het aantal klassen waaraan wordt lesgegeven groot is. Daarnaast moet een docent Nederlands deel uitmaken van het team om te weten welke onderwerpen binnen een opleiding aan bod komen en wat er van de studenten wordt verwacht. De banden met de vakcollega's moeten nauw zijn en er moet overleg plaatsvinden over de vakinhoud. Op die manier kan een taaldocent zijn onderwijs zo inrichten dat het ondersteunend is aan de vakopleiding. Aangezien docenten Nederlands veelal binnen verschillende opleidingen en soms zelfs sectoren opereren, is het voor hen lastig om hier zicht op te krijgen en een lijn in het onderwijsprogramma te ontdekken.

Ondanks dat de randvoorwaarden voor beroepsgericht taalonderwijs binnen het mbo ongunstig zijn, zien veel scholen het belang ervan in om taal binnen de context van het vak aan te bieden. Wanneer

dit gebeurt, wordt het meeste rendement behaald. Het is motiverend voor de studenten omdat opgedane kennis direct toepasbaar is en de relevantie van het vak erdoor wordt onderstreept.

3.2 Leesbevordering in het mbo

Zakelijk lezen in het mbo

Zoals beschreven in hoofdstuk 2, maakt leesvaardigheid onderdeel uit van de centrale examens Nederlands. Gezien de beperkte tijd worden studenten vaak doelgericht op de examens voorbereid. Wat zakelijk lezen betreft volgen veel docenten het lesboek. Daarbij wordt de studenten een keur aan zakelijke teksten geboden die vaak vergezeld gaan van een aantal (meerkeuze-)vragen. Voor het maken van kilometers of de ontwikkeling van leesstrategieën is over het algemeen weinig aandacht in het mbo.

Fictielezen in het mbo

Mbo-studenten zijn van huis uit over het algemeen geen lezers en lezen dan ook weinig fictie. Zij zijn vaak praktisch ingesteld en lezen is voor velen niet vanzelfsprekend. Een gemiste kans, aangezien het maken van leeskilometers de woordenschat vergroot, creatief denken stimuleert en tot een beter tekstbegrip leidt. Frequent lezen vergroot dus de leesvaardigheid en gaat hand in hand met schoolsucces en een goed maatschappelijk functioneren.

In het mbo maakt het lezen van fictie geen onderdeel uit van de examens. Het is dan ook zelden expliciet in het lesprogramma opgenomen. Toch betekent dit niet dat er niks aan vrij lezen wordt gedaan. Door docenten en vakgroepvoorzitters zijn de afgelopen jaren verschillende projecten opgezet die tot doel hadden het fictielezen onder studenten een impuls te geven (zie voorbeelden kader 2).

Hoewel deze projecten stuk voor stuk kunnen bijdragen aan een positievere leesattitude van studenten, zijn zij niet structureel opgenomen in het onderwijsprogramma. De projecten staan of vallen met de inzet van een docent of docententeam en zijn vaak niet in het curriculum geborgd. Een uitzondering hierop vormen de opleidingen waarvoor het lezen van fictie relevant is in het kader van het te leren vak, zoals bij de opleiding tot onderwijsassistent (zie hiervoor ook paragraaf 5.3).

Kader 2

Enkele voorbeelden van leesbevorderingsactiviteiten bij opleidingen op het mbo

De leesclub (MBO College Zuid, ROC van Amsterdam)

Om de leesmotivatie van studenten te bevorderen en hen kennis te laten maken met andere werelden, heeft het MBO College Zuid het initiatief genomen om vrijwillige leesclubs te organiseren. Studenten die aan een leesclub deelnemen, lezen enkele boeken en gaan hier tijdens zes bijeenkomsten met elkaar over in gesprek. Daarbij is aandacht voor de inhoud van de gelezen boeken, de verbinding met de leefwereld van studenten, maatschappelijk relevante thema's, leesmotivatie en leesvaardigheid.

Beroepsgerelateerd fictielezen (Rijn IJssel)

In het kader van de opleidingen Maatschappelijke zorg en Jeugdzorg, is een lessencyclus presenteren ontwikkeld, waarbij het lezen van fictie wordt gekoppeld aan het geven van een presentatie. Studenten kiezen een boek dat aansluit bij hun opleiding. Tijdens een presentatie gaan zij hier inhoudelijk op in en geven zij hun mening.

De vertelkar (ROC Twente)

Omdat veel studenten aan ROC Twente vroegtijdig stoppen met de opleiding tot onderwijsassistent, is de Vertelkar in het leven geroepen. Studenten krijgen daarbij de opdracht om in groepjes een eigen musical te ontwikkelen, waarna zij deze vanuit de Vertelkar op basisscholen opvoeren. Het project heeft een vakoverstijgend karakter. Zo kiezen de studenten bij Nederlands een verhaal uit, waarna zij dit bij Drama uitwerken tot een toneelscript. Bij Muziek schrijven zij eigen liedjes en bij Beeldende vorming ontwikkelen zij een decor. Dit alles met het doel om de liefde voor lezen bij studenten aan te wakkeren en hun taalniveau te verhogen.

Beroepsgericht fictielezen (ROC Friese Poort)

Op ROC Friese Poort wordt tijdens de lessen Nederlands aandacht besteed aan fictie bij het opleidingstraject voor politieagenten. Studenten lezen gedurende vijf weken een boek dat aansluit bij de thema's uit hun opleiding. Hierbij krijgen zij verschillende verwerkingsopdrachten, zoals het maken van een filmscript of het bedenken van een alternatief einde. In het kader van het project is in de klas een aantrekkelijke leesomgeving gecreëerd door tafels in een andere opstelling te zetten en een aanbod van koffie en thee te bieden.

Vrij lezen (START.Deltion)

In 2011 is in het entreewonderwijs van ROC Deltion College een vrij-lezen project ingevoerd, waarbij zowel studenten als docenten twee tot vier keer per week een half uur vrij lezen. In samenwerking met de bibliotheek is een boekencollectie uitgezocht waaruit studenten een selectie kunnen maken.

Fictielezen in de secretaresse-opleiding (ROC Midden Nederland)

Binnen dit project krijgen secretaresses in opleiding fictieteksten aangeboden die aansluiten bij hun belevingswereld. Daarbij horen verschillende verwerkingsopdrachten (zowel individueel als samen) die aanzetten tot reflectie op de tekst. Aanvullend gaat de docent met de studenten in gesprek over het nut van lezen. Aan de hand van verschillende werkvormen leren zij onder andere dat frequent lezen de woordenschat vergroot en het woordbeeld verbetert.

Contact bibliotheken en mediatheken

Over het algemeen zijn bibliotheken of mediatheken afwezig in de gebouwen waar mbo-onderwijs wordt verzorgd. Studenten zijn zodoende aangewezen op de leesmaterialen die zij van docenten krijgen aangereikt. Vanzelfsprekend zijn hier uitzonderingen op te vinden. Zo bevinden vestigingen van het ROC Alfa College, het ROC de Groene Welle, het ROC van Twente en ROC A12 zich in gebouwen waarin eveneens een bibliotheek gehuisvest is. Doordat scholen en bibliotheken hier fysiek dicht bij elkaar zijn, is het contact eenvoudig gelegd. Studenten kunnen eenvoudig boeken lenen en vinden er een rustige plek om te studeren. Twee voorbeelden van intensievere samenwerking tussen een ROC en een bibliotheek worden hieronder beschreven.

ROC A12

Het openleercentrum van ROC A12 is in de bibliotheek gehuisvest. Doordat een deel van het onderwijs hier wordt georganiseerd, leren studenten daadwerkelijk van de bibliotheek gebruik te maken. Bovendien worden er activiteiten rondom het lezen georganiseerd, waarbij kruisbestuiving met de bibliotheek plaatsvindt. Zo is binnen de opleiding pedagogisch werk het project Kinderboeken geïntroduceerd. Voor de afronding van de kinderboekenweek kregen de studenten de opdracht om zelf een kinderboek te maken. Zij konden daarvoor inspiratie opdoen in de peuterhoek van de

bibliotheek. Na afronding konden zij hun boek voorlezen op de stageplekken en werden de mooiste boeken in de bibliotheek tentoongesteld.

Deltion College

Het geluk van een nabijgelegen bibliotheek heeft het Deltion College in Zwolle niet. Om de afstand tussen school en bibliotheek te verkleinen wordt daarom gebruik gemaakt van Biebsearch: een online service waarin bronnen van de bibliotheek zijn gekoppeld aan de online leeromgeving van studenten. Dat zorgt ervoor dat de materialen van het Deltion College en de collectie van de bibliotheek volgens hetzelfde kanaal kunnen worden bekeken. Bovendien bestaat de mogelijkheid om bij de bibliotheek geleende boeken op school te laten bezorgen. De inzet van Biebsearch in het mbo stimuleert zodoende het gebruik van de faciliteiten die de bibliotheek te bieden heeft.

4 ‘Hot topics’ bij de ontwikkelingen in het beleid

Hoofdstuk 4 schetst een beeld van de onderwerpen die de afgelopen jaren een rol hebben gespeeld bij ontwikkelingen in het (overheids)beleid. In paragraaf 4.1 wordt gestart met een bespreking van een Leven Lang Leren waarmee wordt ingezet op een versterking van de Nederlandse leercultuur. Vervolgens wordt in paragraaf 4.2 ingegaan op het actieplan Focus op vakmanschap dat gedurende de periode 2011-2015 leidend is geweest bij de kwaliteitsverbetering binnen het mbo. Paragraaf 4.3 handelt over het onderwerp Loopbaan en burgerschap dat binnen de huidige kwalificatiestructuur vast onderdeel vormt van alle opleidingen in het mbo. Afgesloten wordt in paragraaf 4.4 met een bespreking van de doorlopende leerlijnen vmbo-mbo-havo.

4.1 Een leven lang leren

In de voortgangsrapportage Leven Lang Leren roept de minister op tot het versterken van de Nederlandse leercultuur waarbij volwassenen tussen de 25 en 65 zich continu blijven ontwikkelen. Het thema een leven lang leren, is daarmee nadrukkelijk een speerpunt van de Nederlandse overheid.

Het tempo waarin de arbeidsmarkt verandert neemt snel toe. Als gevolg daarvan ontstaat er behoefte aan een flexibele beroepsbevolking die in staat is om snel en efficiënt op veranderingen in te spelen. Werknemers moeten steeds vaker verschillende functies op de arbeidsmarkt kunnen vervullen en zodoende hun kennis en vaardigheden blijven ontwikkelen. In dat licht is het belangrijk dat vakmensen zich blijven bij-, om- en opscholen en de aandacht voor het ontwikkelen van kennis en vaardigheden als vanzelfsprekend gaan beschouwen.

Voor werknemers leidt opscholing over het algemeen tot een sterkere positie op de arbeidsmarkt (UWV/SBB, 2016). Op dit moment gelden de grootste baanonzekerheid, laagste lonen en de hoogste werkloosheid voor Nederlanders zonder startkwalificatie, terwijl de hoger opgeleiden er op al deze vlakken beter voorstaan. Ook de MBO Raad onderschrijft hierom het belang van een Nederlandse leercultuur. Zij maken zich met name zorgen over de groep jonge werknemers met een mbo diploma op niveau 1 of 2. Hun relatief zwakke positie op de arbeidsmarkt wordt mede veroorzaakt door technologische ontwikkelingen als robotisering. Baan- of functiewisselingen zijn daardoor niet altijd te voorkomen, wat het belang van voldoende passende mogelijkheden tot opscholing en kwalificering onderstreept.

Voor de onderste laag van de beroepsbevolking fungeert het mbo als primaire sector op het gebied van onderwijs. Het mbo heeft daarmee de belangrijke taak om het onderwijs aan volwassenen te faciliteren en te investeren in een leven lang leren. Zij worden daarbij gefaciliteerd door de overheid die het voor studenten mogelijk maakt om vanaf 2016-2017 delen van opleidingen te volgen en deze af te sluiten met een certificaat. Op dit moment komen alleen nog keuzedelen hiervoor in aanmerking, maar in de toekomst zal dit worden uitgebreid met andere aspecten van een kwalificatie. Deze mogelijkheid tot het volgen van dergelijke ‘cursussen’ zal de aantrekkelijkheid van scholing in het mbo vergroten en ervoor zorgen dat werkenden beter worden toegerust op veranderende beroepsvereisten.

In het kader van een leven lang leren, is het essentieel dat mbo-ers voldoende taal- en leesvaardig worden. Om je ook op latere leeftijd te blijven ontwikkelen is het immers belangrijk om schriftelijke bronnen te kunnen benutten. Een goede leesvaardigheid is daarbij onontbeerlijk.

4.2 Focus op vakmanschap

Het onderwijs blijft altijd in beweging. Zo hebben zich in het mbo de afgelopen jaren veel veranderingen voltrokken. Een deel daarvan was onderdeel van het actieplan Focus op Vakmanschap 2011-2015, waarmee het toenmalige kabinet een impuls heeft willen geven aan de kwaliteit van het mbo-onderwijs. Actiepunten richtten zich onder andere op de examinering van studenten, professionalisering van docenten, verbetering van bestuur en bedrijfsvoering en vereenvoudiging van het onderwijsstelsel.

Enkele aanpassingen die zijn gedaan, zijn in voorgaande hoofdstukken reeds aan de orde geweest. Zo is in hoofdstuk 2.3.1 ingegaan op de invoering van het Referentiekader taal en de daarmee samenhangende centrale examinering van de Nederlandse lees- en luistervaardigheid. Een andere ontwikkeling waarmee het mbo de afgelopen jaren te maken heeft gehad, betreft de urennorm voor bol- en bbl-opleidingen. Deze is zodanig aangepast dat hij momenteel meer ruimte dan voorheen laat aan scholen om het onderwijs naar eigen inzicht in te richten. Ook is er aandacht geweest voor de professionalisering van docenten, onder andere op basis van het Professioneel Statuut dat is opgesteld door de vakbonden en de MBO Raad. Met als doel te blijven inzetten op kwalitatief goed personeel zijn hierin afspraken gemaakt over de professionaliteit van docenten.

In het kader van de vereenvoudiging van het onderwijsstelsel, heeft de herziening van de kwalificatiestructuur doorgang gevonden. Het aantal kwalificaties is verminderd, de overlap tussen kwalificaties is transparanter geworden en de keuzedelen realiseren een betere afstemming op het beroepenveld. Bovendien zijn de entreeopleidingen geïntroduceerd voor instromers zonder diploma, waarmee de drempelloze instroom op niveau mbo-2 een halt is toegeroepen. Wanneer deze studenten uitstromen naar werk, wordt dit niet langer als voortijdig schoolverlaten gekwalificeerd.

Ook op het gebied van bedrijfsvoering in het mbo is de afgelopen jaren veel te doen geweest. Zo is de invoering van proportioneel inspectietoezicht in het actieplan opgenomen, moest het intern toezicht door raden van toezicht worden versterkt en zouden tevredenheidsmetingen onder studenten, medewerkers en het bedrijfsleven moeten worden uitgezet. Verder is de bekostiging van mbo-opleiders gemoderniseerd. Zo is met de prestatiebox een aanvullende vergoeding op de bekostiging vormgegeven. Deze vergoeding is beschikbaar voor opleiders die in korte tijd specifieke aspecten van het onderwijs op instellingsniveau willen versterken.

4.3 Loopbaan en burgerschap

Het mbo kent een drievoudige kwalificering. Niet alleen leidt het mbo op voor een beroep en een eventuele vervolgopleiding, ook bestaat er de formele verplichting studenten voor te bereiden op een volwaardige deelname aan de maatschappij. De eisen die worden gesteld aan loopbaan en burgerschap zijn opgenomen in het document 'kwalificatie-eisen loopbaan en burgerschap in het mbo'. De hierin benoemde vaardigheden zijn integraal onderdeel van de kwalificatiedossiers en vallen binnen het basisdeel. Dat betekent dat zij net als de overige generieke eisen voor Nederlands en rekenen voor alle mbo-studenten gelden, ongeacht het type of niveau van de opleiding.

De eisen voor loopbaan en burgerschap zoals geformuleerd in het Examen- en kwalificatiebesluit beroepsopleidingen WEB, kent vier dimensies. Binnen de politiek-juridische dimensie worden studenten toegerust voor actieve deelname aan de democratie en worden zij getraind in deelname aan de politieke besluitvorming. De economische dimensie raakt de capaciteiten om op passende wijze bij te dragen aan de arbeidsgemeenschap. De sociaal-maatschappelijke dimensie gaat om de vaardigheden om een actieve bijdrage te kunnen leveren aan de gemeenschap en het vermogen om deel uit te maken van de directe woon- en leefomgeving. De dimensie vitaal burgerschap tot slot behelst het vermogen om te reflecteren op de gehanteerde leefstijl en zorg te dragen voor de eigen vitaliteit en fitheid. Instellingen zijn vrij in de wijze waarop zij aandacht besteden aan deze vier dimensies. Dit maakt het voor scholen mogelijk om maatwerk te bieden op basis van de studentenpopulatie en visie van de school.

In plaats van een resultaatverplichting zoals deze geldt voor Nederlands en rekenen, geldt voor loopbaan en burgerschap een inspanningsverplichting. De onderwijsinstelling legt de verwachte inspanningen van een student vast in het examenreglement. Hier moet een student aan voldoen om de opleiding met succes af te ronden. Onderwijsinstellingen zijn vrij om verschillende inspanningsverplichtingen voor aparte doelgroepen te formuleren. Bij afronding van een studie moet bekeken worden of de student aan de inspanningen heeft voldaan. De afname van een examen is daarbij niet vereist.

Kennisdeling rondom loopbaan en burgerschap vindt plaats via het Netwerk burgerschap Mbo. Daarbinnen zetten scholen en docenten zich samen in om kennis en ervaring rondom burgerschapsvorming in het mbo te delen.

Ontwikkeling kritische denkvaardigheden

Het kwalificatie-onderdeel loopbaan en burgerschap heeft als doel studenten voor te bereiden op hun participatie in de maatschappij en verdere (school)carrière. Daarbij is het van belang om studenten op te leiden tot kritisch denkende mensen die weloverwogen standpunten kunnen innemen en in staat zijn op basis daarvan keuzes in het leven te maken. Om mbo's te stimuleren hun studenten daarbij te begeleiden, is de ontwikkeling van kritische vaardigheden in juni 2016 opgenomen in de WEB. Het omvat een drietal vaardigheden waarover een mbo-student bij uitstroom moet beschikken:

1. Informatie (-bronnen) op waarde kunnen schatten en daarbij het onderscheid kunnen maken tussen argumenten, beweringen, feiten en aannames;
2. Het perspectief van een ander kunnen innemen;
3. Kunnen nadenken over hoe eigen opvattingen, beslissingen en handelingen tot stand komen.

De wetwijziging heeft tot gevolg dat het onderwijs voor mbo-studenten die vanaf cohort 2016 met hun opleiding starten, aandacht moeten besteden aan de ontwikkeling van kritische denkvaardigheden. Aanleiding voor deze aanscherping was de zorg rondom de toenemende polarisering in de samenleving. Door de dialoog aan te gaan over thema's als radicalisering, racisme, discriminatie, vrijheid van meningsuiting of religie, worden studenten weerbaarder en is de verwachting dat zij beter kunnen omgaan met het brede scala aan opvattingen in de samenleving. Om scholen handvatten te bieden bij de inrichting van het onderwijs rondom deze vaardigheden, heeft de MBO Raad CINOP opdracht gegeven om een handreiking rond dit thema samen te stellen. In

deze handleiding die op 14 oktober 2016 wordt gepubliceerd op de website van de MBO Raad zullen verschillende tips en lesvoorbeelden de revue passeren.

4.4 Doorlopende leerlijnen vmbo-mbo-hbo

Het onderwijs in Nederland is in vergelijking met andere Europese landen tamelijk gedifferentieerd. Dit onderstreept het belang van doorlopende leerlijnen die een soepele overgang tussen verschillende onderwijsvormen vergemakkelijken. Lacunes en overlap bij de verschillende overgangen in de onderwijs carrière moeten daarbij zoveel mogelijk worden vermeden.

Doorstroom vmbo-mbo

Voor de keuze van een opleidingsrichting in het mbo is het belangrijk dat studenten op het vmbo een beroepsinteresse en een concreet beroepsbeeld ontwikkelen. Is dit niet of onvoldoende gebeurd, dan ervaren studenten hun mbo-opleiding veelal als niet passend. Uitval, studiewisseling en vroegtijdige uitstroom kunnen hiervan het gevolg zijn. Om die reden is er veel aandacht vanuit de MBO Raad voor de doorstroom van vmbo naar mbo.

Bij de ontwikkeling van loopbaancompetenties door jongeren en jongvolwassenen hebben de MBO Raad en de VO-raad samenwerking gezocht. In een door hen gezamenlijk opgestelde werkagenda neemt de ontwikkeling van een doorlopend programma voor Loopbaan Oriëntatie en Begeleiding een belangrijke plaats in. Deze oriëntatie houdt immers niet op met het behalen van het vmbo-diploma. Een doorlopend programma waarin aandacht is voor profiel- en studiekeuze en voor de vorming van een correct beroepsbeeld, versterkt de doorlopende leerlijn vmbo-mbo. Onderzoek laat zien dat de aandacht van de MBO Raad en VO-raad hun vruchten afwerpen en zowel vmbo- als mbo-scholen meer oog krijgen voor deze problematiek.

Belangrijk in het kader van de doorlopende leerlijnen is de nieuwe opzet van het vmbo zoals deze vanaf cohort 2016 is ingevoerd. Daarbij maken bovenbouw studenten van het vmbo een keuze uit tien profielen en vullen deze aan met keuzevakken. De keuzevrijheid van de studenten wordt vergroot doordat zij een vakkenpakket kunnen samenstellen waarbij zij hun kennis en vaardigheden verdiepen of verbreden. Met het oog op de doorlopende leerlijnen zijn deze profielen samengesteld in overleg met het mbo en de verschillende brancheorganisaties. Daarmee worden beide vormen van onderwijs beter op elkaar afgestemd en vindt het betere aansluiting bij de arbeidsmarkt.

Een derde wijze waarop de afgelopen jaren is geëxperimenteerd met een versoepeling van de doorstroom tussen het vmbo en het mbo, is middels trajecten als VM2, de Vakmanschapsroute, de Technologieroute of de Beroepsroute. Hoewel deze projecten van elkaar verschillen in doelgroep en opzet hebben zij allen tot doel te onderzoeken hoe de doorlopende leerlijn het beste kan worden ingericht. Dit komt tot uiting in een nauwe samenwerking tussen middelbare scholen en ROC's waarbij leerjaren van het vmbo worden samengevoegd met leerjaren uit het mbo. Het onderwijs mag binnen deze projecten worden verzorgd door docenten van beide instellingen.

Doorstroom mbo-hbo

Studenten met een mbo-4 diploma hebben recht om door te stromen naar het hbo. Van deze mogelijkheid maakt ongeveer 40 procent van de afgestudeerden gebruik. Een dergelijk aantal onderstreept het belang van een doorlopende leerlijn mbo-hbo. Voor diverse hbo-opleidingen

gelden specifieke eisen betreffende de vooropleidingen. Een student met een diploma uit een bepaald opleidingsdomein kan daarmee niet automatisch doorstromen naar een opleiding in een ander domein. Ook voor de pabo geldt dat er specifieke toelatingseisen zijn.

Studenten hebben na het mbo de mogelijkheid om in te stromen in een reguliere bacheloropleiding op hbo niveau. Daarnaast kunnen zij kiezen voor een Associate degree (Ad)-programma. Deze programma's maken sinds 2013 definitief deel uit van ons onderwijsbestel en zijn ontwikkeld met als doel het aantal hoger opgeleiden onder de Nederlandse beroepsbevolking te vergroten. De Ad-programma's bieden opleidingen die zich qua niveau tussen het mbo-4 en de hbo-bachelor bevinden en een relatief korte duur hebben. Daarmee zouden mbo-ers die reeds actief zijn op de arbeidsmarkt zich kunnen laten opscholen. Daarnaast vormen de opleidingen een rechtstreekse doorstroomroute voor mbo studenten voor wie de stap naar een hbo bachelor (nog) te groot is. De Ad-programma's onderhouden nauwe banden met de arbeidsmarkt, waardoor zij sterk arbeidsmarktgeoriënteerd zijn. Ook dit maakt de trajecten zeer geschikt voor (werkende) studenten met een vooropleiding in het mbo.

5 Leesbevordering in de opleidingen Pedagogisch Werk

5.1 Mbo-opleidingen Pedagogisch Werk

Een van de kwalificatiedossiers binnen de sector Zorg en Welzijn is het dossier Pedagogisch Werk (crebo 23183). Deze beroepsgroep wordt in het kwalificatiedossier op de volgende wijze beschreven: 'De pedagogisch werker is breed inzetbaar in een kindercentrum, in de kinderopvang (kinderdagverblijf, buitenschoolse opvang) of peuterspeelzaal, in een integraal kindcentrum en/of in het onderwijs (basisschool, brede school, speciaal onderwijs, voortgezet onderwijs, MBO). De pedagogisch werker werkt in het algemeen met een groep kinderen, d.w.z. met ten minste twee kinderen. De pedagogisch werker werkt met kinderen afkomstig uit alle lagen van de bevolking en heeft daardoor te maken met een grote diversiteit aan culturen, leefstijlen en maatschappelijke posities' (Kwalificatiedossier Pedagogisch Werk, pagina 7).

Het kwalificatiedossier Pedagogisch Werk is geldig vanaf 1 augustus 2015 en omvat drie profielen: Gespecialiseerd pedagogisch medewerker (crebo 25484), Onderwijsassistent (crebo 25485) en Pedagogisch medewerker kinderopvang (crebo 25486). De twee eerstgenoemden zijn middenkaderopleidingen op mbo-niveau 4, terwijl de opleiding Pedagogisch medewerker kinderopvang op niveau 3 wordt gevolgd. Het leeuwendeel van de ROC's (ruim 30) bieden de kwalificaties aan. Daarnaast zijn de opleidingen te volgen via particuliere opleiders zoals NCOI of Scheidegger Opleidingen.

In het studiejaar 2015-2016 volgden 12.923 studenten een opleiding Pedagogisch Werk. Een uitsplitsing naar opleidingsniveau, leerweg, geslacht en afkomst is weergegeven in Tabel 3 (bron CBS).

Tabel 3

Studenten Pedagogisch werk uitgesplitst naar niveau, leerweg, geslacht en afkomst

Opleidingsniveau	▪	7379 studenten op niveau mbo-3
	▪	5544 studenten op niveau mbo-4
Gevolgd leerweg	▪	12551 bol-studenten
	▪	372 bbl-studenten
Geslacht studenten	▪	11992 vrouwelijke studenten
	▪	3891 mannelijke studenten
Afkomst studenten	▪	3891 studenten van allochtone afkomst
	▪	9032 studenten van autochtone afkomst

Relatief veel studenten Pedagogisch Werk niveau 4 stromen uit naar het hbo. Voor de het profiel Gespecialiseerd Pedagogisch Medewerker was dit in cohort 2014 met 47 procent net iets minder dan de helft. Van de afgestudeerde onderwijsassistenten stroomde datzelfde jaar 75 procent door naar het hoger onderwijs (bron: SBB, Studie in Cijfers).

5.2 Opbouw kwalificatiedossiers

De drie genoemde opleidingen vallen alle onder het kwalificatiedossier Pedagogisch Werk. Dit betekent dat het basisdeel van de kwalificatie voor alle studenten identiek is. De opleidingen onderscheiden zich van elkaar met het profieldeel waarin de vakspecifieke eisen worden beschreven.

In aanvulling op het basis- en profieldeel zijn de studenten verplicht om enkele keuzevakken te volgen. Hoewel deze vakken vaak een koppeling hebben met alle drie de profielen, hoeft dit niet het geval te zijn.

Basisdeel Pedagogisch Werk

De basis van Pedagogisch Werk bestaat uit generieke en beroepsspecifieke eisen. Onder de generieke eisen vallen eisen aan de Nederlandse taal (2F voor niveau 3 en 3F voor niveau 4), Rekenen (2F of 3F) en Loopbaan en burgerschap. Voor de profielen Gespecialiseerd pedagogisch medewerker en Onderwijsassistent vormt ook Engels (lezen en luisteren op B1 en spreken, schrijven en gesprekken voeren op A2) integraal onderdeel van de opleiding.

In het beroepsspecifieke deel van de basis staan de kerntaken en werkprocessen beschreven die een beginnend beroepsbeoefenaar moet kunnen uitvoeren. Voor Pedagogisch Werk zijn deze beschreven in Tabel 4.

Tabel 4

Kerntaken en werkprocessen basisdeel pedagogisch medewerker

Pedagogisch medewerker	
Kerntaken	Werkprocessen
Begeleiden van kinderen bij hun ontwikkeling	<ol style="list-style-type: none"> 1. Inventariseert behoeften en wensen van het kind 2. Bereidt de uitvoering van activiteiten voor 3. Richt ruimten in ter voorbereiding op activiteiten 4. Stemt de werkzaamheden af met betrokkenen 5. Stimuleert de ontwikkeling door het aanbieden van activiteiten 6. Ondersteunt bij verzorgende taken 7. Zorgt voor een veilig pedagogisch klimaat 8. Evalueert de werkzaamheden
Werken aan kwaliteit en deskundigheid	<ol style="list-style-type: none"> 1. Werkt aan de eigen deskundigheid 2. Werkt aan het bewaken en bevorderen van kwaliteitszorg

In relatie tot taal- en leesvaardigheid in de opleidingen is werkproces vijf bij de kerntaak ‘begeleiden van kinderen bij hun ontwikkeling’ interessant. De omschrijving hiervan in het kwalificatiedossier is als volgt:

‘De pedagogisch werker biedt het kind ontwikkelingsgerichte activiteiten aan, gericht op de reguliere/gemiddelde motorische, cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Ze maakt daarbij gebruik van speel-, spel-, sport- en/of ontwikkelingsmaterialen. Zij voert de activiteiten uit en begeleidt en stimuleert individuele kinderen of een groep(je) kinderen doelgericht bij de uitvoering van de activiteiten. Bij het voorlezen bijvoorbeeld betreft zij de kinderen actief bij het verhaal en lokt zij reacties uit. Zij zet de taal in als gerichte interventie om (ook) de taaldenkontwikkeling te stimuleren. Ze is daarbij alert op kansen die zich spontaan voordoen om de ontwikkeling te stimuleren en benut deze.’ (Kwalificatiedossier Pedagogisch Werk, pagina 11).

Om als pedagogisch medewerker af te studeren is het dus een vereiste dat de student in staat is om jonge kinderen voor te lezen en dit kan inzetten ter stimulatie van hun cognitieve ontwikkeling. Daarbij is het belangrijk dat de student de kinderen reacties weet te ontlokken en hen actief bij het

verhaal kan betrekken. Ook aan de taaldenkontwikkeling van kinderen moet een student kunnen bijdragen door gerichte interventies in te zetten. Welk gedrag een student hierbij moet vertonen, wordt als volgt omschreven:

'De pedagogisch werker:

- Gebruikt materialen effectief en vindingrijk;
- Schakelt snel tussen de verschillende kinderen en van het individuele kind naar de groep;
- Speelt flexibel in op veranderingen in de situatie;
- Toont voorbeeldgedrag in correct taalgebruik (woordenschat, synoniemen, zinsbouw, zinsconstructie, uitspraak, intonatie);
- Past bij het voorlezen wisselende intonatie en stiltemomenten op een aantrekkelijke wijze toe;
- Past interactievaardigheden effectief toe: respect voor autonomie, structureren en grenzen stellen, praten en uitleggen en ontwikkelingsstimulering.'

(Kwalificatiedossier Pedagogisch Werk, pagina 11).

De student moet dus voldoende taalvaardig zijn, interactievaardigheden toepassen en in staat zijn te om te differentiëren. Daarnaast moet de student over specifieke voorleesvaardigheden beschikken en de betrokkenheid van studenten bij het verhaal vergroten middels de inzet van wisselende intonatie en stiltemomenten. Om bij uitstroom aan deze eisen te voldoen, zullen vakken met betrekking tot (voor)lezen en (jeugd)literatuur onderdeel van het lesprogramma moeten uitmaken.

Profieldeel Pedagogisch Werk

Naast het basisdeel volgt iedere student een profieldeel. De kerntaken en werkprocessen die specifiek zijn voor de opleidingen Gespecialiseerd pedagogisch medewerker (niveau 4) Onderwijsassistent (niveau 4) en Pedagogisch medewerker kinderopvang (niveau 3) zijn beschreven in respectievelijk bijlage 1, 2 en 3.

Keuzedelen Pedagogisch Werk

Het kwalificatiedossier Pedagogisch Werk is gekoppeld aan een verscheidenheid aan keuzedelen. Met uitzondering van Nederlands 3F voor de het profiel Pedagogisch medewerker kinderopvang, zijn geen van allen gerelateerd aan taal- of leesvaardigheid. Voorbeelden van gekoppelde keuzevakken zijn: werken met baby's, gekwalificeerd nanny, digitale vaardigheden basis of oriëntatie op ondernemerschap.

5.3 Invulling onderwijsprogramma's

Hoewel de eindtermen voor Pedagogisch Werk vastliggen in het kwalificatiedossier, zijn scholen vrij om naar eigen inzicht invulling te geven aan hun opleidingen. Dit leidt tot een scala aan onderwijsprogramma's die variëren in het aanbod van (keuze)vakken, de momenten waarop stages worden gevolgd of de selectie van onderwijsmaterialen. Toch zijn in het licht van taal en lezen binnen de verschillende opleidingen enkele algemene zaken relevant.

Meer dan bij andere opleidingen geldt namelijk dat taal- en vakdoelen binnen Pedagogisch Werk dicht bij elkaar liggen. Dit maakt dat het vak Nederlands veelal een meer centrale plek binnen de opleiding inneemt. Waar er bij veel opleidingen voor wordt gekozen om studenten bijvoorbeeld één uur per week Nederlands te bieden, zijn dit er bij Pedagogisch Werk aanzienlijk meer. Dat heeft als

voordeel dat docenten meer ruimte hebben om op verschillende manieren met Nederlands aan de slag te gaan en bijvoorbeeld aandacht te schenken aan vrij lezen.

Docenten maken binnen Pedagogisch Werk meer dan elders deel uit van het opleidingsteam. Dat heeft als voordeel dat er meer mogelijkheden zijn om de taal- en vakinhoud te integreren en als taaldocent met verschillende eisen vanuit het vak aan de slag te gaan. Zo komt het verplichte onderdeel Jeugdliteratuur vaak aan bod tijdens de lessen Nederlands.

6 Kansen en valkuilen

Behoorlijke ontwikkelingen hebben de afgelopen jaren hun stempel gedrukt op het mbo-onderwijs. Met de invoering van het Referentiekader taal en de daarmee samengaande centrale examinering is het belang van een goede taalvaardigheid op veel scholen een speerpunt geworden. Met de herziene kwalificatiestructuur en de verplichting van keuzedelen moet de aansluiting met de arbeidsmarkt worden verbeterd en het onderwijsstelsel worden vereenvoudigd. En met de aanvullingen binnen het onderdeel Loopbaan en Burgerschap moet de ontwikkeling van kritische denkvaardigheden binnen het lesprogramma worden ingepast.

Dergelijke veranderingen maken dat scholen zoekende zijn naar kwalitatief goede onderwijsprogramma's. Dat biedt mogelijkheden om leesbevordering in het mbo duidelijker op de kaart te zetten. Het betreft hier natuurlijk het lezen van studieteksten, maar ook nadrukkelijk 'het vrij lezen' van studenten. Op die manier vergroten studenten immers niet alleen hun leesvaardigheid, maar ook andere basisvaardigheden zoals taal en woordenschat. Enkele aanknopingspunten om 'het vrij lezen' onder mbo-studenten te stimuleren, passeren hieronder de revue.

Kans: koppel leesprojecten aan het onderdeel burgerschap en kritische denkvaardigheden

Het onderdeel 'kritische denkvaardigheden' zoals beschreven in paragraaf 4.2 is nieuw in het mbo. Dit betekent dat het onderwijs hieromtrent nog volop in ontwikkeling is. Daarbij doet zich een mooie gelegenheid voor om (vrij) lezen te integreren binnen het onderdeel Loopbaan en Burgerschap. Vanaf cohort 2016 moeten studenten bij uitstroom: a) informatie(bronnen) op waarde kunnen schatten waarbij zij het onderscheid kunnen maken tussen argumenten, beweringen, feiten en aannames, b) het perspectief van een ander kunnen innemen en c) kunnen nadenken over hoe eigen opvattingen, beslissingen en handelingen tot stand komen. Dit zijn bij uitstek vaardigheden die getraind kunnen worden aan de hand van conversatie rondom romans met maatschappelijk relevante thema's als radicalisering, democratische waarden of religie. Projecten als *De leesclub* op MBO College Zuid of *Fictielezen in de secretaresseopleiding* op ROC Midden Nederland kunnen hierbij als voorbeeld dienen (zie hiervoor paragraaf 3.2.2).

Kans: koppel leesprojecten aan acties rondom een leven lang leren

'Een leven lang leren' is een speerpunt van de Nederlandse overheid. Leesvaardigheid fungeert daarbij als sleutelcompetentie. Wanneer iemand voldoende in staat is om schriftelijke bronnen te benutten, kan hij immers allerhande leerkansen aangrijpen. Het is interessant om te zoeken naar mogelijkheden waarmee een impuls kan worden gegeven aan leesbevordering binnen dit kader van een leven lang leren.

Kans: ontwikkel keuzedeel Nederlandse literatuur

Vanaf dit schooljaar maken keuzedelen verplicht onderdeel uit van de kwalificatiedossiers. Dit heeft tot gevolg dat een aanzienlijk deel van de onderwijstijd kan worden ingevuld met vakken die aansluiten bij de interesses en kwaliteiten van studenten. Op dit moment worstelen veel scholen met de invulling van de keuzedelen die bedoeld zijn als verdieping of verbreding van de opleiding. Bovendien is het aanbod aan keuzedelen nog volop in ontwikkeling. Om leesvaardigheid een meer

prominente plaats binnen het mbo-onderwijs te geven, kan het initiatief worden genomen een keuzedeel te ontwikkelen. Dit kan vanuit een sectorkamer, school, bedrijf of brancheorganisatie. Bij de ontwikkeling van keuzedelen is een aantal zaken van belang: a) het keuzedeel moet passend zijn bij het soort opleiding, b) er moet een draagvlak zijn waaruit blijkt dat het onderwijs en het bedrijfsleven dit onderdeel willen en kunnen aanbieden, c) er mag geen inhoudelijke overlap bestaan met andere keuzedelen en gekoppelde kwalificatie(s). Wat betreft het laatste punt geldt dat dit momenteel niet het geval is. Voor Engelse taal en literatuur is reeds een keuzedeel in ontwikkeling. Met betrekking tot de Nederlandse taal is een dergelijk initiatief afwezig. De MBO Raad heeft een handleiding ontwikkeld die ondersteuning biedt bij de ontwikkeling van keuzedelen.

Kans: zorg voor verbinding tussen ROC's en bibliotheken

Zoals beschreven in paragraaf 3.2.3, is het contact tussen ROC's en bibliotheken veelal minimaal. Het heeft dus zeker potentie om te bekijken waar er kruisbestuiving mogelijk is. Hierbij kan een voorbeeld worden genomen aan projecten zoals deze zijn geïnitieerd op het ROC A12 en het Deltion College.

Kans: faciliteer deskundigheidsbevordering docenten Nederlands

Zoals beschreven in paragraaf 3.1 hebben docenten Nederlands in de regel veel ruimte om op eigen wijze invulling te geven aan het curriculum. Met het oog op leesbevordering in het mbo is het belangrijk om de deskundigheid van docenten Nederlands op dit gebied te vergroten. Zij zijn immers degenen die het lezen kunnen aanzwengelen en een rol kunnen spelen bij de opname van leesprojecten in het onderwijsprogramma. Docenten kunnen gebaat zijn bij concrete uitwerkingen van interventies rondom vrij lezen (want hoe stimuleer je dit, hoe volg je wat studenten lezen en hoe kun je dit waarderen?). Daarbij kan gedacht worden aan een handzaam boekje met praktijkvoorbeelden of het organiseren van studiedagen rondom dit thema.

Ook wanneer docenten welwillend zijn om leesonderwijs een plaats te bieden binnen hun lessen, komt dit vanwege tijdgebrek vaak niet van de grond. Om leesbevordering binnen de lessen Nederlands duidelijker op de kaart te zetten, is het van belang om docenten handvatten te bieden die de tijdinvestering reduceren. Daarbij kan gedacht worden aan een online boekenlijst waarin per sector suggesties voor Young Adult materiaal worden gedaan (denk aan de website Lezen voor de Lijst). Het is belangrijk om docenten voldoende in handen te geven zodat zij in de lessen iets kunnen aanzwengelen, waarna de studenten dit zelf verder oppakken.

Valkuil: waak voor onvoldoende aansluiting bij de opleiding

Binnen Pedagogisch Werk is vanuit het kwalificatiedossier expliciet aandacht voor de ontwikkeling van taal- en leesvaardigheid. Studenten moeten op dit gebied goed presteren om welbeslagen ten ijs te komen op de werkvloer. De kans dat leesbevorderende projecten als de Bibliotheek op school – mbo 2017 aansluiting zullen vinden bij de opleidingen Pedagogisch Werk is daarmee groot. Voor opleidingen in de techniek, uiterlijke verzorging of bediening is de relevantie van een goede leesvaardigheid minder vanzelfsprekend. Om leesprojecten ook hier succesvol op de kaart te zetten, is het belangrijk om steeds opnieuw te zoeken naar een goede aansluiting bij de beroepspraktijk.

Literatuurlijst en leestips

- Bolle, T. (2009). Drieslag Taal. Praktijkboek Taalbeleid Nederlands in het mbo. Nijmegen: Trioprint
- Bolle, T. (2016). Handreiking examinering van anderstalige migranten in de instellingsexamens Nederlandse taal in het mbo. Utrecht: College voor Toetsen en Examens.
- Brekelmans, J., Cuppen, J., Mulder, J., & Schipperheyn, R. (2016). *Doorstroomroutes in en rond het mbo. Steile en slingerende wegen omhoog*. 's-Hertogenbosch: ecbo.
- Bureau ICE (2013). Het streefniveau voorbij. Bouwstenen voor succesvol taal- en rekenonderwijs. Culemborg: Bureau ICE.
- College voor Toetsen en Examens (2014). Handreiking Nederlandse taal 2F/3F mbo. Centrale examens. Utrecht: College voor Toetsen en Examens.
- College voor Toetsen en Examens (2016). Nederlandse Taal Referentieniveau 2F. Syllabus centraal examen mbo. Utrecht: College voor Toetsen en Examens.
- Dungen, S. van den, Buisman, M., Esch, W. van & Meng, C. (2012). Verschillende wegen, gelijke bestemming. De arbeidsmarktpositie van hbo'ers met mbo of havo als voortraject. Utrecht/'s-Hertogenbosch: ecbo.
- Erve, D. van 't (2016). Mbo worstelt met verplichte keuzedelen. Logistiek staat ambities in de weg. *Onderwijsblad (9)*, 24-27.
- Expertgroep Doorlopende leerlijnen Taal (2008). Over de drempels met taal. De niveaus van taalvaardigheid. Enschede: SLO.
- Fazekas, M., Litjens, I. (2014). A skills beyond school review of the Netherlands. OECD reviews of vocational education and training. Parijs: OECD Publishing.
- Groot, A., Houtkoop, W., Steehouder, P. & Buisman, M. (2015). Taalniveaus op het mbo. De leesvaardigheid van Nederlandse mbo-ers in (inter)nationaal perspectief. 's-Hertogenbosch: ecbo.
- Harms, T. & Kalsbeek, M. (2013). *Leren begrijpend lezen en luisteren in mbo 2*. Groningen: Gronings instituut voor Onderzoek van Onderwijs, Rijksuniversiteit Groningen.
- Imandt, M., Berg, E. van den, Mulder, J. (2016). Teleurstellend én opbeurend. De Associate degree op een nieuw kruispunt. *THEMA Hoger onderwijs*, 5(15), 47-51.
- Jansma, N., Kleunen, E. van, & Leenders, E. (2011). Lezen onder de loep. Voor docenten Nederlands en vakdocenten in het vmbo-mbo. Enschede: SLO.
- Koeven, E. van. (2015). *Je vak moet je doen, niet lezen. Vrij lezen in het entree-onderwijs*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- LOB (2015). Versterking van de LOB in de doorlopende leerlijn vmbo-mbo. Woerden: LOB.
- MBO Raad (2015). Handreiking: Zelf keuzedelen ontwikkelen. Woerden: MBO Raad.
- Ministerie van OCW (2011). *Actieplan mbo Focus op vakmanschap 2011-2015*. Den Haag: Ministerie van OCW.
- Ministerie van OCW (2012). Besluit experimenten doorlopende leerlijnen vmbo-mbo 2014-2022. Den Haag: Ministerie van OCW.
- Ministerie van OCW (2015a). *Actieprogramma Tel mee met Taal*. Den Haag: Ministerie van OCW.
- Ministerie van OCW (2015b). Kamerbrief over versterking burgerschapsvorming in het onderwijs. Brief 29 april 2015.
- Ministerie van OCW (2015c). *Kamerbrief Voortgangsrapportage Leven Lang Leren 2015*. Brief 26 oktober 2015.

Ministerie van OCW (2015d). Kamerbrief over rol van onderwijs in actieprogramma Tel mee met Taal. Brief 8 december 2015.

Ministerie van OCW (2016a). Onderzoek naar experimenten doorlopende leerlijnen vo-mbo. Achtergronddocument. Den Haag: Ministerie van OCW.

Ministerie van OCW (2016b). *Besluit invoering keuzedelen beroepsonderwijs*. Den Haag: Ministerie van OCW.

Ministerie van OCW (2016c). Kamerbrief over advies Onderwijsraad 'Herkenbaar vmbo met sterk vakmanschap'. Brief 12 april 2016

Ministerie van OCW (2016d). Kamerbrief over stand van zaken rekenen en taal in het vo en mbo. Brief 14 juni 2016.

Ministerie van OCW (2016e). *Kamerbrief over het belang van een leven lang leren*. Brief 20 september 2016.

Neuvel, J. & Esch, W. van, (2011). Opleidingsniveaueu beroepsrichting in de doorstroom van vmbo naar mbo. 's-Hertogenbosch: ecbo.

OCW & CBS (2015). Thema-analyse. Een leven lang leren: Stand van zaken. Den Haag: OCW/CBS.

Onderwijsraad (2011). Advies Om de kwaliteit van het beroepsonderwijs. Reactie op het Actieplan mbo Focus op vakmanschap 2011-2015. Den Haag: Onderwijsraad.

Pleijers, A. & Hartgers, M. (2016). Sociaaleconomische trends. Een leven lang leren in Nederland: een overzicht. Den Haag: CBS.

Speijers, A.M., Koopman, J., Stevens, C., Kuijpers, C., Roders, M., Mulder, W., Bekkers, L. & Emmerik J. van, (2014). *Instellingsexamen Nederlands in het mbo, handreiking bij de voorbeelden*. Arnhem/'s-Hertogenbosch: Cito/CINOP.

Tepic, M. (2015-2016). Sociaaleconomische trends. Arbeidsparticipatie van mbo schoolverlaters 2015-2016. Den Haag: CBS.

UWV & SBB (2016). Basiscijfers Jeugd. Informatie over de arbeidsmarkt, het onderwijs en stages en leerbanen in Nederland. Juni 2016. Zoetermeer: UWV/SBB.

Velzen, T., Hanekamp, M., Verspiek, M. & Steehouder, P. (2014). Van leesclub tot boekenbattle. Acht praktijkvoorbeelden van leesplezier in het mbo. 's-Hertogenbosch: CINOP.

Vereniging Hogescholen (2015). Feiten en cijfers. Afgestudeerden en uitvallers in het hoger beroepsonderwijs. Den Haag: Vereniging Hogescholen.

Weterings, A., (2016). Competent in leesbevordering. Docentengids voor opleidingen Pedagogisch Werk en Onderwijsassistent. Amsterdam: SWP.

Relevante websites

www.s-bb.nl

www.kwalificaties.s-bb.nl

www.mboraad.nl

http://duo.nl/open_onderwijsdata

www.cbs.nl/nl-nl/cijfers

www.herzieningmbo.nl

www.onderwijsraad.nl

www.steunpunttaalenrekenenmbo.nl/steunpuntmbo

www.lezenvoordelijst.nl

www.onderwijsincijfers.nl

www.ditismbo.nl

Bijlage 1 Profieldeel Gespecialiseerd pedagogisch medewerker (niveau 4)

In het profieldeel van de kwalificatie staan de kerntaken en werkprocessen beschreven die een beginnend beroepsbeoefenaar moet kunnen uitvoeren. Voor Gespecialiseerd pedagogisch medewerker zijn deze weergegeven in Tabel 5.

Tabel 5

Kerntaken en werkprocessen profieldeel gespecialiseerd pedagogisch medewerker

Gespecialiseerd pedagogisch medewerker	
Kerntaken	Werkprocessen
Opvoeden en ontwikkelen van het kind/de kinderen	1. Voert gesprekken met de ouders/vervangende opvoeders en het kind
	2. Stelt een (gespecialiseerd) activiteitenprogramma op
	3. Ontwikkelt (mede) een begeleidingsplan
	4. Biedt (gespecialiseerde) opvang
	5. Biedt persoonlijke verzorging
Organiseren van de werkzaamheden	1. Draagt zorg voor huishoudelijke werkzaamheden
	2. Biedt (specifieke) ontwikkelingsgerichte activiteiten
	3. Voert coördinerende taken uit
	4. Bouwt en onderhoudt een netwerk
	5. Voert beleidsondersteunende taken uit
	6. Voert beheertaken uit

Met betrekking tot de (ontwikkeling van) taalvaardigheid is vooral werkproces één van de kerntaak 'opvoeden en ontwikkelen van het kind/de kinderen' relevant. Hieronder valt een verscheidenheid aan eisen, waarvan onderstaande betrekking hebben op taal(ontwikkeling) of leesvaardigheid.

- De student heeft brede en specialistische kennis van een 'reguliere' taalontwikkeling.
- De student heeft brede en specialistische kennis van begrippen en theorieën met betrekking tot taalontwikkeling.
- De student heeft brede en specialistische kennis van materialen en middelen om de (taal)ontwikkeling doelgericht te stimuleren.
- De student heeft brede en specialistische kennis van diversiteit en interculturele communicatie.
- De student heeft brede en specialistische kennis van de invloed van tweetaligheid op de ontwikkeling van een kind.
- De student heeft brede en specialistische kennis van taalverwerving bij meertaligheid.

Bijlage 2 Profieldeel Onderwijsassistent (niveau 4)

De kerntaken en werkprocessen die specifiek zijn voor de opleiding tot onderwijsassistent zijn beschreven in Tabel 6.

Tabel 6

Kerntaken en werkprocessen profieldeel onderwijsassistent

Onderwijsassistent	
Kerntaken	Werkprocessen
Uitvoeren van lesactiviteiten in overleg met de leraar	<ol style="list-style-type: none">1. Bereidt de uitvoering van lesactiviteiten voor2. Voert lesactiviteiten uit3. Biedt (specifieke) ontwikkelingsgerichte lesactiviteiten aan
Uitvoeren van taken rondom lessen	<ol style="list-style-type: none">1. Voert voorwaardelijke lesactiviteiten uit ten behoeve van het lesprogramma2. Voert administratieve taken uit3. Houdt toezicht en begeleidt buiten de lessen4. Voert coördinerende taken binnen de school uit

Profielspecifieke eisen op het gebied van taal komen aan de orde bij de beschrijving van kerntaak één. De in dit kader relevante voorwaarden om te kunnen slagen, zijn als volgt:

- De student heeft brede en specialistische kennis van de vakinhoud van leergebieden van het primair onderwijs (waaronder taal).
- De student heeft brede en specialistische kennis van materialen en middelen om de (taal) ontwikkeling doelgericht te stimuleren.
- De student heeft brede en specialistische kennis van de invloed van tweetaligheid op de ontwikkeling van een kind.
- De student heeft brede en specialistische kennis van dyslexie.

Hoewel (voor)lezen hier niet expliciet genoemd wordt, behoort vrij lezen vanzelfsprekend tot de middelen waarmee de taalontwikkeling gestimuleerd kan worden.

Bijlage 3 Profieldeel Pedagogisch medewerker kinderopvang (niveau 3)

In het profieldeel van de kwalificatie Pedagogisch medewerker kinderopvang wordt een kerntaak omschreven waaraan verschillende werkprocessen zijn gekoppeld. Deze taak met bijbehorende processen zijn beschreven in Tabel 7.

Tabel 7

Kerntaken en werkprocessen profieldeel pedagogisch medewerker kinderopvang

Pedagogisch medewerker kinderopvang	
Kerntaken	Werkprocessen
Opvoeden en ontwikkelen van het kind/de kinderen in de kinderopvang	<ol style="list-style-type: none">1. Voert gesprekken met de ouders/vervangende opvoeders en het kind2. Stelt een activiteitenprogramma op3. Maakt een plan van aanpak voor de begeleiding4. Zorgt voor uitvoering van een dagprogramma5. Biedt persoonlijke verzorging6. Draagt zorg voor huishoudelijke werkzaamheden

In relatie tot taal worden onderstaande eisen bij de in het profieldeel opgenomen werkprocessen gesteld.

- De student heeft kennis van diversiteit en interculturele communicatie.
- De student kan feedbackvaardigheden toepassen in relatie tot haar werkzaamheden.
- De student kan gesprekstechnieken toepassen in relatie tot haar werkzaamheden.
- De student kan educatieve interactievaardigheden toepassen: praten, uitleggen, ontwikkelingsstimulering, begeleiden van interacties.

Voorlezen komt in het profieldeel pedagogisch medewerker kinderopvang niet expliciet aan de orde.

Wel zou het een onderdeel kunnen vormen van een van de volgende eisen:

- De student heeft kennis van speel-, spel- en ontwikkelingsmaterialen ten behoeve van de uitvoering van activiteiten.
- De student kan de ontwikkeling van kinderen stimuleren d.m.v. methodische interventies.